

SUVREMENA ETNOGRAFIJA USMENOKNJIŽEVNE I CRKVENO-PUČKE BAŠTINE

Jakić, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:170626>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**SUVREMENA ETNOGRAFIJA USMENOKNJIŽEVNE I CRKVENO-PUČKE
BAŠTINE**

MARIJA JAKIĆ

SPLIT, 2019.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

**SUVREMENA ETNOGRAFIJA USMENOKNJIŽEVNE I CRKVENO-PUČKE
BAŠTINE**

Studentica
Marija Jakić

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić
Komentor
dr. sc. Nikola Sunara

Split, 2019. godine

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Usmena književnost	4
2.1. Priče ili pripovijetke	7
2.1.1. Predaje	7
2.1.1.1. Povijesne predaje	7
2.1.1.2. Mitske predaje	8
3. Crkveno-pučka baština	13
3.1. Advent	13
3.2. Badnjak	18
3.3. Božić	20
3.4. Silvestrovo	21
3.5. Nova godina	23
3.6. Korizma	24
3.7. Cvjetnica	25
3.8. Uskrs	27
3.9. Prvi maj	30
3.10. Tijelovo	31
3.11. Presveto Srce Isusovo	31
3.12. Sveti Ante	31
3.13. Gospa od Karmela	34
3.14. Velika Gospa	34
3.15. Sveti Ivan	38
3.16. Sveta Ana	39
3.17. Slava	39
3.18. Sveta Petka	39
3.19. Vasilije Ostroški	39
4. Svakodnevni život	40
5. Svadbe	40
6. Igre	41
7. Sprovodi	41
8. Rječnik	42
9. Zaključak	43

Literatura.....	44
Sažetak	47
Contemporary ethnography of oral literature and church-folk heritage.....	48
Abstract	48

1. Uvod

Čovjek je od prvih svojih postojanja pričao, bilo iz potrebe za prenošenjem znanja bilo radi pričanja nekih priča djeci za laku noć. Ta potreba za pričom je uvjetovala da se stvori usmena književnost, književnost koja je počela postojati davno prije pisma i tinte. Prema tome, može se reći da je usmena književnost najstarija i najdugotrajnija vrsta književnosti. Ona omogućava ljudima osim prijenosa znanja i prijenos vjerovanja i običaja koji karakteriziraju svaki narod i njegovu povijest. Štoviše, usmena književnost je prije bila jedina književnost i u nju su se unosili elementi svakodnevnog života. Zato se i kaže da ako želimo upoznati običaje nekog naroda trebamo pročitati neku knjigu (pisana književnost) ili porazgovarati sa najstarijim članom porodice (usmena književnost). U ovom završnom radu prikazat će se važnost usmene književnosti i njezin utjecaj na svakodnevni život (običaji, rituali, blagdani, vjerovanja, priče) gdje ljudi nisu ni svjesni da je ono što rade proteklo upravo iz usmene književnosti.

2. Usmena književnost

Kekez smatra da se do definicije usmene književnosti moralo doći dvostrukim procesom. Prvo je bilo bitno odvojiti književnost kao jezičnu tvorevinu, a zatim jezične tvorevine podijeliti na one nastale usmenim oblikom (narodna/usmena književnost) i pisanim oblikom. Iako je normalno da se ove dvije književnosti isprepliću (brojna djela koja su se godinama prenosila samo usmenim putem u jednom trenutku su zapisana i tako zauvijek povezala ove dvije književnosti), granica koja ih odvaja je na razini stila. U usmenoj književnosti često prevladavaju iste strukture, forme, izrazi, brojne rime, ponavljanja, a sve u svrhu toga da bi pripovjedač mogao bolje zapamtiti priču i tako je prenositi publici. „*Objema im je zajedničko sve što ih čini književnostima i obje čine ukupnost ljudskog, duhovnog, etnološkog, kulturološkog, antropološkog znanja i zbir su pojedinačnih ostvaraja...Razlika je jedino u izboru faktičkih motivsko-tematskih i izražajnih podataka: iz iste vrste jedna je izabrala jedne, a druga se opredijelila za drugu sumu podataka, i svaka je na svoj način provela organizaciju teksta.*“¹ Odnosno, ne može se reći da je jedna književnost bolja, a druga gora jer obje na svojem planu donose nešto što je važno za ljudsku kulturu i povijest.

Što se tiče odnosa pisane i usmene književnosti možemo kroz povijest odrediti tri velike faze. Prva faza se zvala agrafijska u kojoj postoji samo usmena književnost, jer pismo još ne

¹ Kekez, 1986, 134.

postoji. Druga faza je obilježena ispreplitanjem usmene i pisane književnosti, dok je u trećoj fazi dominacija samo pisane književnosti. Na pitanje hoće li doći do neke promjene, pa da dominacija pisane književnosti prekine, možemo dati dva odgovora: prvi je da se tehnika pisma zamjeni nekom drugom tehnikom, a drugi je da se usmena pokaže kao jedina moguća vrsta književnosti.²

Nadalje, već je bilo riječi o tome kako usmena književnost utječe na pisanu, uzroci tome prema Kekezu mogu biti: kronološki, sociološko-komunikacijski i poetički, odnosno estetičko-kvalitativni. Prvi, kronološki odnosi se na to da je usmena književnost prva nastala, ona je tradicija, a pisana je pokušava naslijediti, pa preuzima neke elemente od nje. Sociološko-komunikacijski uzrok se odnosi na ruralna, zabačena mjesta u kojima su često ljudi nepismeni, a i pisana književnost ne nalazi svoj put do njih. Kod ljudi koji žive u takvim mjestima usmena književnost je postala dio tradicije kojima se prenose znanja, pričaju legende, odnosno ona je postala dio njih, pa teško da će je zamijeniti za pisanu književnost. Zadnji, odnosno treći uzrok se tiče poetsko-estetičkog sustava koji je izgrađen davno prije i ima svoje vrijednosti i način izvedbe koje je priznat.³

Što se tiče nastanka usmene književnosti kod nas, može se reći da nastaje prvo procesima komentiranja i sakupljanja, zatim cjelovitim sjedinjenjem primjera te govora na narodnom jeziku i osmišljavanjem tema i motiva usmenog književnog stvaralaštva. Ovi primjeri negiraju neke tvrdnje da se usmena književnost otkriva tek u 19. stoljeću. Nadalje, samo ime *usmena književnost* bilo je podložno promjenama, ne samo u prošlosti već i danas kada je puno popularnije ime *narodna književnost*. Imena kojima se zvala najčešće su ovisila o pristupima koji su je proučavali, zbog toga što bi jedan pristup otkrio nove probleme, drugi bi definirao novi predmet bavljenja, pa su se prema tome i imena usmene književnosti mijenjala sukladno potrebama da se predmet proučavanja proširi ili suzi.⁴

Jedan od naziva koji joj se pridodao bio je *pučka književnost*, čime se željelo istaknuti da je dominantna u manjim, ruralnim područjima i da nije toliko individualna pojava, kao pisana književnost, već kolektivna pojava. Nadalje, jedno kratko razdoblje zvala se i *tradicionalna književnost*, naziv s objašnjenjem da je ona dio tradicije, dio prošlosti i time je manje značajnija od suvremene. Ovaj pristup je brzo negiran, a naziv promijenjen. Da bi se istaknuo kontrast prema pisanoj književnosti, naziv koji joj se pridavao bio je i *anonimna književnost*, želeći

² Kekez, 1986.

³ Kekez, 1986.

⁴ Kekez, 1986.

istaknuti kako pisci u pisanoj književnosti nisu anonimni, što je krivo – npr. ni dan danas se ne zna tko je napisao jedna od najvećih književnih djela „*Ilijadu*“ i „*Odiseju*“. 19. stoljeće, stoljeće seljačkih buna, obilježeno je *seljačkom književnosti* jer su organizatori seljačkih buna kroz nju provlačili svoje ideologije, nudili različita rješenja i dopirali do seljaka. Međutim, naziv koji se koristio kroz povijest i koji je i danas popularan je *narodna književnost* – naziv koji je postao najčešće upotrebljavan. On prikazuje stvarnu narav usmene književnosti, a ta je da je nastala u narodu, da se prenosi s koljena na koljeno svaki put dobivajući neki novi element kojim je se usavršava. No, Kekez navodi kritiku ovom terminu smatrajući da ni pojam usmena ni pojam narodna ne prikazuju zašto nastaje književno djelo, ali pojam usmena barem govori kako djelo nastaje i time mu pruža poetičku oznaku i postavlja ga u odnos s pisanom književnošću.⁵

Osim ovih naziva, brojni pisci su pružali i svoje ideje za njezin naziv, pa je tako npr. francuski filozof i poznati esejist Michel E. de Montaign upotrijebio u 16. st. termin *narodna poezija*, a sukladno tome Nijemac Johann G. Herder u svojoj poznatoj zbirci *Volkslieder* iz 1778. god. koristi termine *narodna pjesma*, *narodna poezija*.⁶

Termin koji se uz termine usmena i narodna ističe je *folklorna književnost*. Folklor etimološki proizlazi iz riječi *folk* – narod i *lore* – znanje i označava narodno znanje. Prvi je ovaj naziv upotrijebio William Thomas u pismu koje je poslao časopisu „*The Athenaeum*“ 1846. godine i u kojem predlaže termin folklor. „*Vaše su stranice već često posvjedočile svoj interes za ono što mi u Engleskoj označujemo kao narodnu starinu (Popular Antiquities) ili narodnu književnost (Popular Literature), premda je to, zapravo, više znanje (Lore) nego književnost, i moglo bi se nazvati najprikladnije dobrom saksonskom riječju folklor – narodno znanje (the Lore of the People) ...*“⁷ Od tada taj se termin prihvaća i širi se diljem svijeta. Kekez i za ovaj termin navodi primjedbu višeznačnosti: s jedne strane ovaj termin označava ukupnost narodne duhovne kulture, odnosno obuhvaća sve tradicijski prenošene umjetnosti: glazba, ples, drama, ..., a s druge strane označava samo folklornu književnost ili književni/verbalni folklor.⁸

Prema Dragiću usmena književnost je općedruštveno korisna⁹ a sastoji se od sustava sa šest vrsta, koji se mogu podijeliti na više podvrsta i vrsta. Sustav usmene književnosti čine:

⁵ Kekez, 1986.

⁶ Kekez, 1986.

⁷ Thomas u Kekez, 1986, 141.

⁸ Kekez, 1986.

⁹ Usp. Dragić, 2014, 16-25.

lirska poezija, epska poezija, priče (pripovijetke), drama (folklorno kazalište), retorički (usmenogovornički) oblici i mikrostrukture (poslovice, zagonetke).

2.1. Priče ili pripovijetke

Priče ili pripovijetke obuhvaćaju basne, bajke, novele, anegdote, šale, predaje i legende. Riječ *legenda* ima latinske korijene i označava nešto što treba činiti.

2.1.1. Predaje

„Predaje su vrsta usmene priče koja se temelji na vjerovanju u istinitost njezina sadržaja.“¹⁰ Predaje se klasifikaciju na: povijesne predaje, etiološke predaje, eshatološke predaje, mitske (mitološke) predaje, demonske (demonološke) predaje i pričanja iz života.

2.1.1.1. Povijesne predaje

Križićanje

Križićanje je jedan običaj koji je svoje početke našao u Livnu kada je turski beg htio oženiti kršćanku. Ona je tada po naredbi oca utetovirala križ na čelo, pa je zbog toga beg odustao od vjenčanja. Od tada se križ tetovirao na ruci, u vjerovanju da ih samo Bog može spasiti od Turaka.¹¹ „U Kaknju je prije bio običaj da se mlade djevojke križićaju. To ti je tetoviranje križa najčešće na šaci s posebnom smjesom. Danas kad prođeš Kaknjom, možeš vidjeti u svake bake križ na šaci. Tetovirali su križ na šaci, a ne negdje drugo zbog narodne nošnje koje su uvijek morali nositi. Ona ti se sastoji od bijele košulje, a od sukna su imali dugi gunj, košulje su bile do ispod lakta, duge gaće na gumu i vunene čarape koje su trebale biti što šarenije. I to su oni morali nositi i zimi i ljeti.“¹²

Majdani

„Majdani su kovačije kojima se ne zna postanak, istorijat kad su nastale. Ne pamti nitko kad su nastali, nekad ih je bilo, ja pamtim jedanaest, ali čini mi se da ih je bilo više, samo u Očeviji. Bilo ih je jedanaest, međutim sad su ostale smo tri. Tu vatra radi na pogon vode, željezo se dobro zagrije, stavlja se pod veliki čekić koji ga tanji. Pod velikim čekićem se rade

¹⁰ Dragić, 2018 b, 283.

¹¹ Dragić, 2017, 38.

¹² Franjkić, Anica, 1948. god; Kaštel Lukšić, 11. 05. 2017. god.

*peke, tepsije, sačevi, a ručno se udara i prave se potkove, motike, mašice, sjekire, Onda se ručno obrezuju, buše,*¹³

2.1.1.2. Mitske predaje

Kada se gleda klasifikacija usmenoknjiževnih oblika mitske predaje možemo svrstati unutar epske poezije, točnije unutar grane predaje/priče. S obzirom da se ovdje govori o susretu čovjeka s nadnaravnim bićem često se izjednačava s demonološkim predajama i teoretičari već godinama pokušavaju ustanoviti metodologiju podjele ove dvije predaje tako da bude jednaka za sve. Na primjer Ljiljana Marks mitsko i demonološko izjednačava jer se u obje predaje radi o nadnaravnim bićima, štoviše smatra da je demonološka predaja samo sinonim mitskih predaja te ih tako izjednačava u tematskom i motivskom smislu. Marko Dragić ipak radi jasniju granicu mitskih i demonoloških predaja dijeleći ih prema nadnaravnim bićima. Tako mitske predaje možemo definirati kao predaje u kojima se pripovijeda o vilama i povijesnim osobama kojima je narod pripisao nadnaravne moći (Marko Kraljević, Janko Sibirjanin, Andrija Šimić, Mijat Tomić, Stojan Janković i dr.). Također, mitske predaje imaju razrađenu fabulu, a pripovijedaju se kao memorati. Jedna od najpoznatijih mitskih predaja koja je proširena po cijeloj Hrvatskoj je predaja o Crnoj kraljici. Ne zna se tko je točno ona (Barbara Celjska; Marija, žena kralja Bele IV.; neka bezimena kraljica; Teuta ili pak netko treći), ali se o njoj uvijek pripovijeda kao o zloj kraljici, duge kose koja je uvijek hodala u crnom. Vladala je Medvedgradom, sluge tretirala vrlo loše i čak naučila svoje ptice da iskopaju čovjeku oči. Jednom prilikom su Turci išli napast Medvedgrad, ali kad je pozvala svoje sluge da je brane nitko se nije odazvao. Ne znajući što napraviti pozvala je pomoć vruga i u zamjenu dala sebe. U želji da se spasi od kletve nudila je pun vrč zlata onome tko je prenese tri puta oko bedema, a da mu olakša pretvorila se u gavrana. Svi su probali, ali kad se pred njima pojavio vrug, svi su odustali. Na kraju je sluga našao kraljicu mrtvu, a pored nje zmiju. Priča se da zmija i dan danas stoji pred vratima čuvajući crnu kraljicu.

¹³ Franjkić, Anica, 1948.god; Kaštel Lukšić, 11. 05. 2017.god.

Vile

Vile su najčešće mitsko biće u hrvatskoj mitologiji. U narodu se one opisuju kao ljepotice s nadnaravnim moćima koje imaju duge bijele haljine (rjeđe svijetloplave), duge zlatne počesljane kose te modre ili plave oči. Vile su dobre ili zle, ovisno o tome kako su se ljudi odnosili prema njima. Često se priča da su pomagale junacima te zavodile mladiće tako da su im dolazile u snu, a u selu su se pojavljivale samo noću.¹⁴

„Jedni pripovijedaju da su ih vile izliječile; drugi da su siromašnim djevojkama pomagale brže istkati ruho za udaju; treći da su pomagale nejakim pastirima; četvrti da su mlade prenijele preko jezera u planinu, a stare pred crkvu itd.“¹⁵ Jedino kada su vile ili vilenčat činili zlo jest kada bi netko otkrio da im je jedna noga konjska, magareća ili kozja. Njihova staništa se razlikuju, pa ih se može naći u oblacima, na planinama, u šumama, bunarima, pećinama, morima, rijekama, jezerima i sl. S obzirom na stanište narod onda dijeli vile na Jezerkinje, Vodarkinje, Oblakinje i Planinkinje. Postoje brojne predaje o vila, među kojima su: *„Vile jezerkinje“* (u jednom jezeru su boravile vile, a u jednu vilu se zaljubio jedan momak, od ljubavi se bacio u jezero i od tada ga nitko nije više vidio, ali nisu ga oplakivali jer su znali da se išao sastati sa svojom dragom i sad je sretan), *„Vila i Pastir“* (pastir Ćelo je bio najmanji i najslabiji, pa su mu se svi izrugivali, međutim dok je jednom čuvao ovce pomogao je vili spasivši je iz zapetljanog granja, a ona ga je zauzvrat učinila jakim i nitko mu se više nije rugao), *„Mudri Salamun i sestra“*, *„Divić“* (predaja prema kojoj su vile sagradile arenu u Puli) i brojne druge.¹⁶

“Također ima priča, gdje je sada Banja tu je bio Majdan od tvoga pokojnog pradjeda brata, njegov Majdan. I kaže da su se gore vile viđale, da su dolazile po noći i kad bi netko po noći dođi u Majdan po nešto da bi ih nalazio gore. Tu postoji kod toga Majdana, nema ga sada on je srušen, uništen, tu postoji izvor tople vode i izvor hladne vode. Tako da se za svetog Ivu 24. 6. ide se prije nego sunce izađe ide se gore na izvor tople vode i kupa se dok sunce ne izađe, navodno da budeš zdrav i poslije toga kad se svi okupaju, tu se naloži vatra, napravi se kava, sjede se popije se kava, već sunce izlazi i razide se kući. Navodno da su te vile učinile, da tude izvor hladne vode, tople vode. Topla voda, komotno se možeš kupati u svako doba godine, a hladna voda, ruku ne možeš držati pet minuta. Razmak od te tople i hladne vode, nema dva

¹⁴ Vidi: Dragić, 2018 c, 132-151.

¹⁵ Dragić, 2008 b, 429.

¹⁶ Dragić, 2008 b.

metra, gdje su izvori. I dan danas to je tako. I ta topla voda je ljekovita, to ti ja mogu reći iz provjerenih izvora. Jedna moja prijateljica je bila bolesna, imala je raznih problema sa zdravljem i poslije terapije opala joj je kosa. I njoj su rekli da opere kosu u toj vodi. Kosu je prala mjesec dana tom vodom, i korijen joj je počeo rast i dan danas ima dobru kosu, hvala Bogu.“¹⁷

2.1.1.3. Demonološke predaje

Demonološke predaje u svojoj osnovi imaju osobni susret s nekim nadnaravnim, demonološkim bićem. Općeprihvaćena činjenica je da se u istinitost demonoloških predaja ne sumnja za razliku od basne, bajke ili nekog drugog usmenoknjiževnog oblika čiji se sadržaj propituje. Prema narodnim vjerovanjima kada prođe noć i dođe zora i pijetao zakukuriče sva demonska bića nestaju. U to se vjeruje zbog toga što je zora simbol Isusova dolaska, a pijetao simbol budnosti i spremnosti. Također, u narodu postoje i brojni običaji koji nalažu kako se zaštititi od demonski bića, tako neki smatraju da se treba jesti puno bijelog luka, drugi da se prije spavanja treba namazati bijelim lukom, treći da treba imati križ uza sebe. Neki čak vjeruju da se treba ložiti trešnjevina ili smrekovina jer one štite od vještica. Mogućnost zaštite narod još nalazi u dijelovima posvećene robe, blagoslivljanju svetom vodom ili u blagoslovljenim grančicama na Cvjetnicu.¹⁸

„Najčešći su demoni u toj vrsti naših predaja: vještice, stuhe, irudice, kuga, kučibabe, vukodlaci (kodlaci, kudlaci, kozlaci), čaratani, đavao (vrag-crni ovan, crni pas), orko, mačić, zloguke ptice (gavran, kukviža) te razna plašila, prikaze, utvare.“¹⁹

Mora

More su prema vjerovanjima u narodu djevojke koje su se povještatile, a sinonimi za njih su i usidjelice, stare cure koje napadaju čovjeka u snu koje se okupljaju na Jurjevdan (23. travanj). One bi došle nekome u snu i mučile ga, a kad bi se čovjek probudio osjećao bi veliki teret, ali se ne bi mogao pomaknuti (samo trzat), a pomoć bi mu mogla pružiti samo neka druga osoba, ako se u tom trenutku nađe pored njega. Karakteristično za more je da one ne ubijaju čovjeka, već uživaju u njegovoj patnji i mučenju. Postanak mora se tumači različito od zemlje do zemlje, ali kod Hrvata je rašireno vjerovanje da su more djeca vještica ili da more postaju

¹⁷ Franjkić, Anica, 1948.god; Kaštel Lukšić, 11. 05. 2017. god.

¹⁸ Dragić, 2013.

¹⁹ Dragić, 2013, 202-203.

djeca rođena u bijeloj košuljici. Da bi roditelji spasili dijete da ne postane mora morali bi uzeti tu bijelu košuljicu i izgovoriti: „*Nije vila ni vištica, nego prava kršćanica*“.²⁰

Kada bi mora jednom napala čovjeka smatra se da bi se čovjek mogao osloboditi od nje samo ako je pozove na zajam. Odnosno prema priči jednu je ženu noćima opsjedala mora. Žena je gubila san i od straha nije znala što napraviti, pa je nakon nekoliko dana otišla gatari. Gatara joj je rekla da idući put u snu pozove moru na zajam i da će onda saznati tko je uznemirava. Žena je tako napravila, a zatim joj je žena iz sela došla na vrata po zajam. Kada joj je rekla da zna da je ona mora, više je nije opsjedala u snu. More su se također osvećivale momcima koji su ih ostavili, zadirkivali, ali i djevojkama zbog zavisti. Nadalje, more su imale i moć da se pretvore u neku životinju preko noć i na taj način muče čovjeka, ali kad bi došla zora tu bi moć izgubili (ako bi ih netko uhvatio, obećavale bi sve samo da im se tajna sačuva). Upravo zbog ove moći često bi se osobama koje su opsjedale more bi spavale s nožem (tako da se životinju može ubosti).²¹

*„Kod nas puno se pričalo o vješticama. Recimo rekli bi pritisla te mora, pritisla te vještica. To je u današnje vrijeme teški snovi, more, ka u noći je bila vještica. I prva žena koja ti ujutro dođe pitati soli, ona je vještica, ta ti je bila u noći i ta te pritisla, sila na tebe, gušila te. Ljudi su pričali da se ne mogu pomaknuti, da bi bili svega svjesni, ali da se jednostavno nisu mogli pomaknuti.“*²²

Vještice

Vještice (babe, vidine, coprnice, viške, vidurine, ...) su žene koje su sklapale krvlju potpisane nagodbe s đavlom gdje su u zamjenu za sebe dobivale nadnaravne moći. Zamišljaju se kao stare žene, grbavih leđa i nosa koje jašu na metli, ulaze kroz ključanicu, jedu djecu, bludniče s đavlom i bacaju uroke, spremaju ljubavne napitke te noću u obliku leptira ili svjetlosti lebde četiri metra iznad zemlje. Za razliku od bajki gdje su vještice anonimne i zle u demonološkim predajama su to stvarne osobe koje nanose zlo drugoj osobi.

„U hrvatskoj tradicijskoj kulturi vještice su imale zle oči, zlo srce, a dušu đavolsku. Okupljale su se na posebnim mjestima u sumrak ili oko ponoći, pričaju kome su naudile i

²⁰ Dragić, 2013.

²¹ Dragić, 2013.

²² Anđelić, Ljubica, 1958.god; Vinišće, 26. 05. 2017. god.

dogovaraju se gdje će učiniti sljedeće zlo. Govorilo se da vještice imaju moć napustiti svoje tijelo za vrijeme spavanja.“²³

Kad bi napustile svoje tijelo postajale bi neke životinje, najčešće crne muhe koje ulaze u čovjeka kroz usta kada spava ili leptir, pa bi navečer ako bi u kuću ušao leptir svi se trudili izbaciti ga jer su vjerovali da je to vještica. Leptiru bi se rastrgala krila uz riječi: „*Dođi sutra, dat ću ti soli.*“ Ako bi se sutradan pojavio netko po sol, vjerovalo bi se da je ta osoba vještica. Posebna moć vještica je bacanje uroka, a najrašireniji strah ili vjerovanje po svijetu je u vještice koje bacaju uroke svojim očima, odnosno žene s urokljivim očima. Vjeruje se da su to žene s plavim ili zelenim očima koje mogu uzrokovati stradavanje osoba i domova. Naravno i muškarci su mogli biti višci i za njih se vjeruje da svojom pogledom mogu oslabiti nečije zdravlje (posebno dječje) trajno ili privremeno. Sve ove vještice i višci bi se okupljale na pokladni utorak u ponoć oko stabla oraha.²⁴

„Moj pokojni otac, on je puno puta pričao o tim vješticama, on je pričao svoje doživljaje. Sićam se da sam slušala iz njegovih ustiju. Jedan puta ko momak, šesnaest, sedamnaest godina, ko dite, on se navečer poslije sastanka sa društvom, vraćao oko ponoći doma. Kaže na Strugi, ispod Koprive kod koje smo se igrali i sidili, dočeka ga je veliki, bijeli pas. I kaže da mu je prišao, iša ga pomaziti i on je na jedan put nesta, taj pas je nesta. I dole niže niz put, ko da se ruše svi zidovi, takva buka nastala, kaže men se samo kosa digla na glavi i ja sam uletija u kuću i mama ga pitala šta mu je, a on kaže ništa, ništa, nije tia kazat. I kaže ja sam sutra dan iša dole niz te vrtle di su ti zidovi, nigdje kamena nije palo.“²⁵

Sujevjerja

„Kod nas su bila pričanja starih žena da se nedjeljom ne smije sjeći nokte. Da je jedna djevojka jednom nedjeljom sjekla nokte i istresla ih vani. I tada je ostala ukočena i više nikad nije mogla hodati. Te da se nokti ne smiju bacati po kući da ih se gazi jer se mogu koristiti za vračke. Također ima priča o postanku Modrac jezera kod Lukavca. Vjeruje se da su tu bile livade, polja i da su iz dva okolna sela momak i djevojka bili zaljubljeni, ali njihovi roditelji su bili protiv njihove veze. Oni su onda pokušali pobjeći skupa s konjima i kočijom i onda ih je odjednom poplavila voda i tu je nastalo Modrac jezero. Sada starosjedioci tvrde da se tu noću čuje topot konja i njihov zov. Ima isto tako priča o starim ženama koje su se bavili vraćanjem

²³ Dragić, 2013, 203.

²⁴ Dragić, 2013.

²⁵ Anđelić, Ljubica, 1958.god; Vinišće, 26. 05. 2017. god.

i htjele nanijeti drugome zlo, stavljale su u smotuljke mrtvačevu zemlju, nokte, kosu i to su ostavljale ispred praga kuće. Te bi tu kuću snašla smrt, tragedija dok se ne bi otišlo kod ljudi koji se bave bijelom magijom. A da bi se znalo jel šta stavljeno na kuću, stavi se jaje na balkon preko noći, ako je puknuto onda je, ako nije onda nema ništa. Također se smatra da se treba jednom u mjesecu kad nema nikoga, treba otvoriti sva vrata i prozori u kući, posut je svetom vodom, moliti se i okaditi je tamjanom za zdravlje i sreću. Vjerovalo se da kad se djeca po noći upiške, imaju noćne mora, da plače po noći, da ga je strah, sve što nije normalno vodilo ih se ženama koje su izlijevale straju. Moja baka je mene vodila kad sam bila dijete ženi koja je izlijevala stravu i većinom su te žene bile muslimanke. Onda kad dođeš kod njih, svi moraju izaći iz kuće i ostanete samo ti i ona. Ti moraš sjesti na pod i ona te pokrije tkaninom tamnom kompletno, ništa ne vidiš i iznad glave ti drži posudu samo za to s vrelom, proključalom vodom. Onda ti mašicama ubaci u tu vodu olovo namijenjeno samo za to izlijevanje strave i to pukne jako. I to tako napravi dva, tri puta i onda pozove člana obitelji koji je došao s tobom i kaže ti tko ti je napravio strah ili šta ti se već dešava dijetu i da ti zapis koji moraš nositi sa sobom i onda sve to prođe te zle sile odu od tebe. Zatim se taj zapis nakon izvjesnog vremena kad to ona kaže spali i baca se u vodu da ga voda odnese. Onda se vjeruje da beba prvih četrdeset dana ne smije izlaziti iz kuće i da joj se treba staviti crveni konac oko ruke protiv vrački.“²⁶

„Nas su uvijek plašili sa babarogama i vješticama. Kod sela su bile špilje i pećine i govorili su nam da će djecu koja plaču, koja ne slušaju odvodile. Tako su nas uvijek prepadali, da nikad nismo smjeli proći pored špilja.“²⁷

3. Crkveno-pučka baština

3.1. Advent

Riječ *advent* dolazi od lat. riječi *adventus* i označava *početak, dolazak*. Slavljenje i obilježavanje adventa potječe još iz četvrtog stoljeća i obilježava četiri tjedna prije velikog kršćanskog blagdana – Božića, dana kada se Isus rodio. Ovaj period je obilježen pokorom, molitvom i tišinom jer se u miru i blagoslovu želi dočekati radosni dan, pa ne postoje nikakva slavlja (iznimka je dan Bezgrješnog začeca Blažene Djevice Marije koji se slavi 8. prosinca).

²⁶ Mišanović, Igrela, 1973. god; Kaštel Lukšić, 28. 05. 2017. god.

²⁷ Jakić, Robert, 1972. god; Kaštel Lukšić, 28. 05. 2017.god.

U Crkvi u ovom periodu svećenici nose ljubičaste misnice, a nakon trećeg tjedna mogu i ružičaste da bi još više obilježili svoju pokoru.²⁸

Karakteristika za ovo vrijeme je paljenje svijeća, odnosno radi se adventski vijenac koji se sastoji od četiri svijeće i pale se jedna po jedna nedjeljom tako da se na Badnjak mogu upaliti sve četiri. Adventski vijenac se plete od zimzelenog granja u obliku kruga što predstavlja beskonačnost, vječnost Boga. Simbol svijeća oduvijek se povezuje sa Kršćanima, pa su tako i prvi kršćani palili svijeće da im daju svjetlost za vrijeme mise u katakombama. Svijeća je nešto što prati čovjeka od rođenja do smrti, pa tako pri krštenju pali se svijeća za dijete, za vrijeme euharistije pale se svijeće, svijeća je prisutna i pri obilježavanju velikih blagdana, ali isto tako i trenucima kada se prisjećamo ljudi koje smo izgubili. Svijeća predstavlja simbol svijetla, nada i pobjede nad tamom, zato se i smatra da se svijeća treba paliti za pokojne da mogu pronaći svoj put u mraku. U Crkvi također postoji određenje što koja svijeća predstavlja, tako jedna predstavlja jednog, vječnog Boga, dvije vezu čovjeka i Boga, tri Presveto Trojstvo, sedam predstavlja sedam sakramenata, Uskrsna svijeća uskrslog Krista i slično. Odakle dolazi svijeća kao simbol svijetla, govori legenda koja kaže da je sunce jedna velika svijeća koju je Bog stvorio da bi na Zemlji bila svjetlost preko dana, a noću kada zemlju ogrne tamni pokrivač napravio je rupe i osvijetlio ih malim svijećama – zvijezdama da ne vlada potpuni mrak.²⁹

Pripreme za advent i slavljenje Božića započinju 23. studenog kada se na dan sv. Klementa, zaštitnika stoke, biraju drva koja će se paliti kao badnji ogranak i ovca koja će služiti kao jelo. Na taj dan seljaci uzimaju svoju stoku i tri puta obilaze oko Crkve s njom te darivaju Crkvu u novcu ili naturi. Prva nedjelja došašća je nedjelja kada se slavi sv. Andrija (30. studenog).

Na taj dan se na temelju snova proriče koja će djevojka završiti s kojim momkom, ali i dan kada sva slavlja prestaju. Iako, iznimka za slavlja je 8. prosinac kada se slavi Bezgrešno začće Blažene Djevice Marije. Djevica Marija ima posebnu ulogu jer je nju Bog odabrao kao ženu koju će sačuvati od istočnog grijeha i koja će nositi njegovoga sina. Ona je svoj život provela u vjerovanju i milosti Božjoj te je pratila Isusa sve do njegove smrti na križu, pa i nakon nje kada je Uskrsnuo. Ona zbog toga ima veliku ulogu u narodu te se nakon sv. Andrije prvim

²⁸ Dragić, 2010.

²⁹ Dragić, 2010.

ponedjeljkom uvode mise zornice. Zornice započinju oko šest sati ujutro te se kroz simbol zore kao novog početka, dolaska svijetla slavi, moli i pjeva u čast Djevice Marije.³⁰

Sv. Barbara slavi se 4. prosinca. Rođena u 3. stoljeću, ali nije sigurno je li to bilo u Egiptu ili Maloj Aziji. Zbog svoga života postala je zaštitnica vojnika, vatrogasaca, a zaziva se i kada netko nesretno ili naglo umre. Njezin otac je bio strogi, bogati poganin koji je jako volio svoju kćer i u strahu da je netko ne zaprosi i odvede naredio je vojnicima da sagrade veliku kulu u kojoj će ona živjeti. Dok je živjela u toj kuli s dva prozora Barbara se upoznala sa kršćanstvom te pozvala vjerskog učitelja da se pruruši u liječnika i dođe kod nje i propovijeda joj o kršćanstvu. No, jedan dan kada joj je otac bio na putu ona je vojnicima naredila da na kuli probiju i treći prozor. Kada je otac došao objasnila mu je da je to simbol Presvetog Trojstva i da kroz Oca, Sina i Duha Svetoga njihove duše primaju svijetlo. Otac to nije prihvatao i u bijesu je predao vlastima da rade s njom što žele. Vlasti su sv. Barbari odrubili glavu, a njezinog oca u povratku je pogodila munja i on je umro.³¹

Sv. Lucija slavi se 13. prosinca a u narodu se povezuje s vidom, očima ili ručnim radom. Sv. Lucija je rođena u Siciliji u 3. stoljeću i živjela je s majkom koja je bila neizlječivo bolesna. U želji da joj pomogne Lucija je majku nagovorila da odu na grob sv. Agate u Kataniju. Na grobu se Luciji ukazala sv. Agata i rekla da će joj majka ozdraviti, ali da će ona podnijeti velike muke. Sv. Lucija se složila i kad je došla doma svo svoje imanje je razdijelila siromašnima što je uvelike naljutilo njezinog zaručnika. Zaručnik je tada optužio sv. Luciju vlastima za kršćanstvo i vojnici su došli po nju da je odvedu. Iako su je vezali za volove užadima sv. Lucija se nije pomakla s mjesta, kada su je onda pokušali zapaliti, vatra je nije dotakla te na kraju umire tako što je jedan vojnik nožem ubode u vrat. Također se prema vjerovanjima sv. Lucija povezuje i sa vidom jer se smatra da je jedan momak bio zaluđen ljepotom njezinih očiju i u želji da ga ne dovede u napast iskopala je sama sebi oči. Od sv. Lucije do Božića preostaje dvanaest dana, pa se tada sadi pšenica u koju će se za Božić staviti svijeća, a ponegdje se na taj dan djeca darivaju u čarapice.³²

Zatim dolazi 21. prosinac i blagdan sv. Tome kada započinju velike pripreme za Božić te se odlazi u Crkvu na ispovijed i pričest. Sv. Toma je bio apostol Isusa koji se naziva i nevjerni Toma jer nije vjerovao ni u Isusovo uskrsnuće, a ni u Marijino uznesenje. Međutim, Isus ga je uvjerio tako da ga je pozvao da stavi ruku na njegov bok, a Marija mu je bacila pojas s neba.

³⁰ Dragić, 2010.

³¹ Dragić, 2008 c.

³² Dragić, 2008 c; Vidi: Dragić, H. 2017.

No, pokazao se kao hrabar vjernik i apostol jer kada se Isus želio vratiti u Judeju unatoč prijetnjama Židova, Toma je pozvao sve apostole da krenu s Isusom i ako treba umru. Toma je također nakon smrti nastavio propovijedati kršćanstvo i odlazi u Indiju utemeljiti Kristovu Crkvu. Tamo mu kralj Gondofor daje novac da je sagradi, ali Toma taj novac dijeli siromašnim ljudima. Nedugo nakon tog čina kraljev brat Gad umire i odlazi u nebo gdje ga anđeli pitaju gdje želi živjeti, a on pokaže na veliku palaču koja je stajala iza njih. Anđeli to odbijaju govoreći kako je to neki kršćanin sagradio za kralja Gondorfa, Gad se zatim ukazuje bratu i govori mu što se dogodilo. Gondorf nakon toga oprašta Tomi i oslobađa ga.³³

Dan prije Badnjaka se naziva Tucin dan ili Kokošiji badnjak jer se na taj dan kolju životinje koje će se jesti za vrijeme Božića. Također, tri nedjelje prije Božića se redom nazivaju: djetinci, đetići zatim materince, majke nebeske i oci, očići, oci nebeski. Djetinci ili đetići se slavi treću nedjelju prije Božića i tada stariji prijete djeci te ih na kraju daruju. Materince, majke nebeske se pak slavi drugu nedjelju prije Božića i muškarci tada ucjenjuju žene i traže otkup. Na kraju još imaju oci, očići, oci nebeski koji se slave nedjelju dana prije Božića i tada žene od muškaraca traže otkup.³⁴

Sv. Nikola, svetac čiji se dan obilježava 6. prosinca također označava početak Adventa. Sv. Nikola je rođen u Maloj Aziji, ali točna godina rođenja se ne zna, iako se nagađa da je umro u 75. godini života. Njegovi roditelji su bili bogati kršćani koji su mu dali ime prema stricu koji je bio svećenik, a zatim i biskup. Dok je Nikola bio mali roditelji su mu umrli, a imetak se razdijelio siromašnima. Nikola završava svoje obrazovanje te odlazi za svećenike. Njegov stric je bio biskup u Myri, današnjem turskom gradu Demreu. Kada je trebao zamijeniti svog strica, Nikola odbija taj poziv i odlazi u Palestinu živjeti samački život. U Palestini saznaje da mu je stric preminuo te se vraća u Myrnu, a tamo je svećenstvo odlučilo da tko prvi uđe u Crkvu postat će biskup. Nikola u rano jutro odlazi u crkvu da se pomoli te tako postaje prva osoba koja je ušla u crkvu te dobija titulu biskupa. Kada je Nikola umro njegovo tijelo je pokopano u Myrnu, ali se zbog turskih osvajanja prebacuje u Italiju u grad Barij gdje mu je papa Urban II posvetio kriptu u novosagrađenoj bazilici. Tamo se i danas nalaze relikvije sv. Nikole.³⁵

U narodu je često običaj da djeca za sv. Nikolu čiste čizmice i stavljaju na prozor u nadi da će dobiti neke poklone, a ne šibu od Krampusa kao znak da su bila zločesta. Običaj koji se može tumačiti kroz legendu da je pored Nikoline kuće živio čovjek s tri kćerke koji je izgubio

³³ Dragić, 2008 c.

³⁴ Braica, 2004.

³⁵ Dragić, 2015 d.

svoje bogatstvo te odlučio kćerke prostituirati da bi zaradio novaca. Kada je to Nikola saznao odlučio je pomoći djevojkama tako da je tri večeri za redom kroz prozor ubacivao vrećice s novcem i tako ih spasio sramote. Jedan kraj ove priče je da je otac uhvatio Nikolu kako to radi i sav sretan razglasio to po selu, a drugi da je Nikola vidio da ga otac djevojki čeka te umjesto kroz prozor odlučio baciti novac kroz dimnjak. Kako su se u tom trenutku pored vatre sušile čarape, novac je upao u čarape te je tako nastao običaj darivanja djeca u čarapice, a sv. Nikola je postao zaštitnik djevojaka i udavača. Osim ove legende, postoje i brojne druge vezane za sv. Nikolu, tako je jedna od njih da je već kao beba mogao stajati na nogama. Druga legenda koja ga je učinila zaštitnikom male djece govori o tome kako je sv. Nikola došao u jednu gostionicu u kojoj saznaje da gostioničar krade djecu, ubija ih i služi gostima te nalazi troje mrtve djece u posudi za rasolje, ali ih oživljava tako da iznad njih radi znak križa. Sv. Nikola je također zaštitnik moreplovaca i putnika jer se smatra da ga je na putu prema Svetoj Zemlji zahvatila oluja u kojoj je brod skoro potonuo, ali je sv. Nikola zaprijetio valovima i oni su se smirili. Uz brojne druge legende o sv. Nikoli legenda koja se veže za njegov grob izdvaja se kao posebna. Prema njoj kod groba sv. Nikole postoje dva izvora iz kojih teče čudotvorno ulje koje liječi sve bolesti, a prema navodima nekih osoba ti izvori teku i dan danas.³⁶

U mome djetinjstvu sveti Nikola je uvijek bio obilježen čišćenjem čizmica i nadom da nas neće posjetiti Krampus. Iako je standardno bilo naći u čizmici neku čokoladicu, danas je sve učestalije da se nalaze pokloni kao i za Božić, igračke, neka tehnika. Toga nije bilo u stara vremena. „*Za svetog Nikolu se djeca okupe u Crkvi i jedna se osoba obuče u svetog Nikolu, a jedan u Krapuza i kroz selo oni u sanjkama, koje vuku konji, jer nije bilo jelena, sa sanjkama dođu pred Crkvu. Pošto za svetog Nikolu je uvijek bio snijeg, dođu u Crkvu i prvo ispituju koje je dijete bilo dobro, koje nije bilo dobro, koje dijete je bilo dobro dobit će paketić, a u to vrijeme dijelile su se orasi, jabuke, suve šljive, nije bilo ništa drugo. A djeca koja nisu bila dobra dobivala su šipke od Krampuza., svi smo se plašili Krampuza. To je bio doživljaj za svetog Nikolu. A doma uvijek navečer bi operi čizmice, imali smo gumenjaše, čizmice stavimo na prozor i ujutro nam bude nešto, da li bude šipka, da li bude neko voće. Jer dok sam ja bila do četvrtog razreda osnovne škole, nije bilo ni bombona ništa, samo jabuka, orasi i suve šljive.*“³⁷

³⁶ Dragić, 2015 d.

³⁷ Franjkić, Anica, 1948.god; Kaštel Lukšić, 11. 05. 2017.god.

3.2. Badnjak

Badnjak je jedan dan prepun tradicije, običaja, obreda u kojem se narod priprema za radosni dan Isusova dolaska na svijet. Prema običajima koji se događaju ovaj dan se može podijeliti na Badnje jutro i Badnju noć. Badnje jutro karakteriziraju djeca koja prva idu čestitati navještenje Isusova dolaska ljudima u selu. Badnja noć se obilježava polnočkom u Crkvi na koju se dolazi u blagoslovu i radosti pozdraviti Isusovo rođenje. Na ovaj dan se priprema hrana koja će se blagovati, kićenje božićne jelke, pravljenje jaslca, post, badnja večera, paljenje svijeća u pšenici, čekanje polnočke te blagoslov vodom. Blagoslov ukućana, stoke, domova, životinja, vrtova, voćnjaka, polja i dr. se smatra posebnošću jer ima tri velike funkcije. Prvotno blagoslovljena voda pruža zaštitu od demonskih sila, zatim pruža zdravlje bolesnima, a zemlja postaje plodnijom. Jedan od velikih činitelja ovoga dana je i badnje drvo.³⁸

„U hrvatskoj tradicijskoj kulturi dvije su vrste badnjaka. Jedna je kao grana hrasta (najčešće cera) kojoj nije lišće otpalo... Druga je vrsta badnjaka - klada, panj ili truplo stabla dugo od jedan do dva metra i debelo trideset do pedeset centimetara i dva manja komada drveta.“³⁹ Ovo drvo koje su neki birali već u mjesecu kolovozu palilo bi se kod kuće i pored Crkve te se za vrijeme polnočke vatra s tog ognjišta koristila da se upali Božićna svijeća. Bilo da je kod kuće ili u Crkvi ovaj panj badnjaka bi se stavljao u ognjište i morao bi gorjeti do Mladinaca (treći dan Božića) ili do Sveta tri kralja. Kao panj badnjak mogao je poslužiti jedan panj ili pak tri koja su se poistovjećivala sa Sveta tri kralja, a ono što bi ostalo od vatre (pepeo, ugljen) nosilo bi se u voćnjake, vrtove i slično da služi kao zaštita protiv nesreće.⁴⁰

„Obavezno se unosija Badnjak, jedno veliko drvo stavljalo bi se na komin i poljevalo bi se vinom i posipalo se žitom. I bila je neka posebna molitva koja bi se molila kad se stavlja Badnjak, ali ja to ne znam. No to se već izgubilo i malo tko to u Vinišćima radi, koliko ja znam. Još se sjećam da smo na Badnju večer obavezno pravili pršurate, pecipale. Pravile bi se od brašna i vode i malo rakije, ništa drugo. I to se onda frigalo na ulju. Mater bi nas uvek potiraj svih u krevet, da se ne bi pršurate pojele, da bi imali sutra dan šta staviti na stol. Tirali bi nas tako da bi nam govorili, da ako dica gledaju, onda pršurate piju puno ulja.“⁴¹

³⁸ Dragić, 2015 b.

³⁹ Dragić, 2008 a, 70.

⁴⁰ Braica, 2004.

⁴¹ Anđelić, Ljubica, 1958.god; Vinišće, 26. 05. 2017.god.

„Za Badnjak večeramo, a mama odjednom izgubi, a ustvari ode kroz prozor u drugu sobu ostaviti poklone. Poslije večere ode se u drugu sobu gdje je jelka, razletimo se, poklone uzimamo. A za jelku smo pravili nakit od šarenog papira, takozvanog krep-papira, pravili smo vijence, onda smo kutije od šibica umotavali u foliju, mi smo to u zlato zvali. U foliju umotamo, zavežemo konac i onda okačimo. Brali smo šišarke, žirove, pa bi ih bojali i na kraju ih okačimo, nije bilo nakita kao danas. Prvo se okiti jelka, onda se stavlja večera, a prije večere jedno od djece dolazi sa pšenicom, svijeća u pšenici, čestita Badnje večer, svake godine neko drugo dijete. U nas osmero djece hvala Bogu dok stigneš na red na naćekaš se. Onda se najstariji u obitelji prekrsti, izmoli se molitva i zapoćne se večera. Za večeru je uvijek bilo takozvane korice koje se poliju sa bijelim lukom i grahom, onda se pravio kompost, to se samo skuha kiseli kupus u slanoj vodi i malo poułji i riba se pekla, moj tata bi uvijek upećaj ribu, te bi se servirao uvijek grah sa ribom. Desert je bila gibanica, posebno i dan danas. Gibanica od pećenih kora i pravi se saft od pekmeza od jabuka i oraha bez ulja, bez masti. I te se kore zalijevaju i to je ćast za Badnju večer, to se za Badnju večer jede. Poslije večere se otvaraju sobna vrata, jedno preko drugog u sobu tko je šta dobio. Gledamo poklone i utom doće jedanaest sati i ide se na ponoćku. Obićno bi svi mi idi na misu i poslije ponoćke roditelji idu kod najbliće rodbine, svrate se, djeca idu kući dok doću roditelji onda i doručujemo svi skupa, poslije su posjete. Za Boćić bi ti se uvijek nosila narodna nošnja, dobro nosila se ona i za poklade, Krizmu, Prićest, Sv. Anu, nedjelje, svećanosti i sve vaćnije blagdane. Vareška narodna nošnja sastoji se od crnih dimija, bijele košulje, škuljka i jedne velike marame. Vrlo je lijepa, skupa, ali lijepa.“⁴²

„Za badnju večer glava kuće bi unosila badnjak, obićno bi bio od masline. Sva obitelj bi se okupila uz komin, a gazda bi pozdravio obitelj rijećima: „Faljen Isus, na dobro vam došla Badnja večer, Boćić, sveti Stipan, sveti Iva, mladinci i mlado lito i svi dani u napridak. Badnjak se stavlja na vatru, zalijevao vinom, uljem i posipao žitom. Obitelj bi se okupila oko stola, a na stol se stavlja pleteni kolać u sredini posuda sa žitom, svijećom i granom masline. Izmolile bi se molitve i svi skupa večerali ne mrsnu hranu. Poslije bi se pekle pršurate, onda bi se išlo na polnoćku. Na sam dan Boćića bi bio obiteljski rućak, malo bogatiji. Predvećer bi se okupili na Vinišku, to je trg u selu, gdje bi se igralo kolo. Sutradan se išlo na ćestitanje boćićnih blagdana.“⁴³

„Badnji dan je kod pravoslavaca ime dobio po hrastu, jer je to bio badnjak koji se pali. Onda se dio tog badnjaka stavlja pored Ikone, koja je bila na zidu i iznad nje visi kandilo. Na

⁴² Franjkić, Anica, 1948.god; Kaštel Lukšić, 11. 05. 2017.god.

⁴³ Anđelić, Neda, 1936.god; Vinišće, 28. 05. 2017.god.

*Badnji dan se postilo i spremala su se samo posna jela i kitila se jelka. Vjerovalo se da se na taj dan treba vratiti sve što je pozajmljeno, da se svi u zavadi trebaju pomiriti. Na dan Božića se vjerovalo da onaj koji prvi uđe u kuću, zvao se položajnik treba donijeti zdravlje, sreću, mir, blagostanje, I onda bi za ručak najstariji muški član lomu česnicu. Česnica je kruh koji bi se radio ranije, a u njega je baba stavljala komad mesa, novčić i još nešto. I onda bi svi morali stati u krug, taj kolač bi se vrtio, malo polijevao vinom i molilo se. I onda kako se to okreće između svih članova, onda kad stane molitva, trga se kruh kako je na koga stao i šta tko dobije. Vjerovalo se na primjer da onaj koji dobije novčić, da će biti bogat. Onda bi se ručalo.*⁴⁴

3.3. Božić

Nakon Badnjaka, dana kad se svi poslovi završavaju, jela pripremaju, slama unosi u kući, božićna jelka kiti i badnjak se pali dolazi Božić. Prve naznake Božićnog mira se nalaze za vrijeme badnje večere koja je obilježena obilatim, raznovrsnom posnom hranom. Nakon večere ako ima još koji sitni posao se obavlja te se u tišini čeka polnoćka. Na polnoćku je običaj da idu mlađi ljudi, a prema Crkvenim pravilima još se dvije mise organiziraju za vrijeme Božića na koje dolaze svi ukućani. Na dan Božića ujutro djeca žure vidjeti koje su poklone dobili, a koje im je prema vjerovanju ostavio Djed Božićnjak. Smatra se da je kult Djeda Božićnjaka, starog čovjeka u crvenom odjelu i crvenom kapom, koji ide na saonicama kojeg vuku sobovi i koji živi na polu te radi s vilenjacima, svjetovna verzija sv. Nikole. To je vjerovanje utemeljeno na brojnim sličnostima koje povezuju Djeda Božićnjaka i sv. Nikolu, samo što sv. Nikola ne nosi crvenu kapu već mitru. Također, ovaj dan je obilježen druženjem obitelji koje zajedno provode vrijeme i odmaraju se od poslova koje su napravili tijekom priprema za Božić.⁴⁵

„Naziv za prvi dan Božića je litnica, letnica, ljetnica, a označava početak nove godine. U isto vrijeme to je i naziv za božićni kruh. Drugi dan Božića, odnosno Stipanje, Stjepanje, Štefanje (26. prosinca) je posvećen konjima jer je Sveti Stjepan zaštitnik konja. Seljaci tada u mnogim krajevima izlaze vani s konjima i utrkuju se. Treći dan Božića, Ivanuš, Ivanja, Janušovo, božićno Ivanje, božićni Ivanjdan (27. prosinca) je blagdan Svetog Ivana, a tada se vrši blagoslov vina u crkvama, iznosi se božićna slama van i stavlja na voćke, pale se koleda. Na taj dan bi se i kuća pomela, što se nije smjelo napraviti na sam Božić ili Stipanje.“⁴⁶

⁴⁴ Mišanović, Igrela, 1973.god; Kaštel Lukšić, 28. 05. 2017.god.

⁴⁵ Braica, 2004.

⁴⁶ Braica, 2004, 8.

Četvrti dan poslije Božića (28. prosinac) naziva se Nevina dječica i slavi se u spomen sve djece koja su stradala u ime Isusa.

„Za dječji dan bi se u stara vremena, djeca zavezala za granu drveta i malo istukla da bi bila dobra za iduću godinu.“⁴⁷

Božić je u mojoj obitelji jedan od najboljih blagdana, barem za mene. Na Badnji dan se kiti se jelka (iako mi to radimo puno ranije), sprema se razna hrana i kolači, kupuju se pokloni i slično. No meni je Božić najdraži zbog samoga ugođaja. U tom periodu osjeti se neka „magija“ u zraku, ljudi su ljubazniji, a sve je vedrije i veselije i bolje u dane kad je Božić.

„Ko dite mi nismo imali bor. Ja mislim da sam imala jedno deset, dvanaest godina kad smo prvi bor kupili. Ali na stolu je uvijek bija pleteni kolač, pravija bi se okrugli kolač ko pletenica i unutra bi se stavila jedna posuda koja bi se napunila žitom, stavila bi se maslinova grana i unutra bi se stavila svića koja bi se palila za Božićni ručak. Sad šta je bilo za Božićni ručak toga se ja slabo sićam. Obično bi bogatije obitelji klale ovna, a siromašnije kokoš.“⁴⁸

3.4. Silvestrovo

Silvestrovo se slavi 31. prosinca i naziva se još i Stara godina jer u njezinoj noći obilježava početak nove, kalendarske godine. Na ovaj dan se održavaju mise zahvalnice za darove tijekom protekle godine, krijesovi, razni vjerski običaji i obredi, škropljenje kuća, djece, dvorišta i štala. Dan se naziva Silvestrovo u spomen Rimljanina Silvestra koji je bio trideset treći papa po redu (od 31. siječnja 314. godine do 31. prosinca 335. godine) i jedini papa koji je umro prirodnom smrću. Njegov pontifikat je trajao dvadeset jednu godinu, jedanaest mjeseci i jedan dan. Postao je papa za vrijeme cara Konstantina I. Velikog, kojeg je krstio, a sudjelovao je i u Prvom općem saboru u Niceji. No, veliki događaj koji je obilježilo njegov pontifikat je taj da je car proglasio kršćanstvo slobodnom religijom. Najčešće se prikazuje u papinskoj odori sa mitrom ili tijarom noseći u ruci knjigu i biskupski štap, a ponekad se na slici pored njegovih nogu prikazuje bik ili zmaj. Njegove relikvije čuvaju se u Rimu u crkvi svetog Silvestra, a sv. Silvestar je proglašen zaštitnikom od gube te zaštitnikom stočne hrane i stoke.⁴⁹

Oko čina krštenja Konstantina I. Velikog napisane su i ispričane brojne priče i legende. Jedna od njih da je car Konstantin zapovjedio vojnicima da ubiju svi kršćani, a sv. Silvestar je

⁴⁷ Mišanović, Igrela, 1973. god; Kaštel Lukšić, 28. 05. 2017. god.

⁴⁸ Anđelić, Ljubica, 1958.god; Vinišće, 26. 05. 2017.god.

⁴⁹ Dragić, 2015 c.

u strahu sa svojim činovnicima pobjegao u planine i tamo se sakrio. Zbog tog teškog čina Bog je odlučio kazniti Konstantina teškom bolešću. Konstantin se savjetovao sa svojim liječnicima koji su smatrali da se treba uzeti tri tisuće male djece, prerezat im grlo i onda se Konstantin treba okupati u toj vrućoj krvi i tako će ozdraviti. Kada je došlo vrijeme da Konstantin krene na put do mjesta gdje će se okupati, ispred njegovih kola su bile uplakane i tugujuće majke sve djece koja su odvedena. Okružen istinskim plačem i tugom Konstantin je počeo uviđati svoju grešku i rekao da se djeca puste, jer zdravlje dobiveno na okrutnost je okrutno zdravlje. Kada su se djeca pustila, majke su počele zahvaljivati i odlaziti, a Konstantinu su se u snu pojavili sveti Petar i sveti Pavao te su mu za nagradu što je učinio tako dobro djelo rekli da pošalje vojnike u planine po Silvestra koji ga treba krstiti i na taj način će ozdraviti. Konstantin je to učinio. Kada je Silvestar došao do Konstantina, ovaj mu je ispričao svoj san, a Silvestar je njemu pokazao slike svetog Pavla i svetog Petra. Odlučan u svojoj namjeri Konstantin odlazi u crkvu sv. Petra ispovjediti se, a desetinu imanja daje Crkvi. Riječ o njegovim djelima došla su i do Konstantinove majke Helene koja je živjela u Bretaniji. Sretna što se odrekao lažnih idola, majka mu šalje pismo pohvale, a on joj odgovara da bi ona trebala skupiti dvanaest mudraca Židova, a on će dvanaest mudraca Kršćana. Majka se s tim složila i došla sa svojim mudracima kod sina koji je na svojoj strani imao Silvestra i njegove činovnike. Židov Zambry je doveo bijesnog bika kojem je šapnuo nešto u uho i bik pade mrtav. Silvestar je na taj čin rekao da smatra da riječ nekog vruga nije dovoljna da se ubije nekoga, ali je veliko djelo vratiti nekoga u život. Zambry je rekao da ako Silvestar oživi bika svi će početi vjerovati u Isusa Krista, i bi tako. Silvester je zapovjedio zloduhu da u ime Isusa Krista izađe iz bika, a bik se već u idućem trenutku digao i krenuo naprijed. Zbog te legende se on prikazuje s bikom pored nogu. Legenda koja pak govori o tome kako je Silvester sišao sa svojim činovnicima na povod svetog Petra u jamu i spasio Rim od smrtonosnog daha zmaja je razlog zašto se na slikama svetog Silvestra ponekad zna naći i zmaj pored njega.⁵⁰

U Hrvatskoj postoje brojne crkve posvećene sv. Silvestru, npr. na otoku Biševu u 16. stoljeću je izgrađena crkva sv. Silvestra, u 15. stoljeću u Oprtlju (Istarska županija), a postojale su i crkve sv. Silvestra i u Zadru i u gradiću Draguču. Jedan od obreda koji prati spomendan svetog Silvestra je koledanje.

⁵⁰ Dragić, 2015 c.

„Koledanje je trodijelno čestitarsko pjevanje koje izvodi skupina od pet do sedam mladića ili odraslih ljudi.“⁵¹

Ova vrsta pjevanja pripada usmenim lirskim pjesmama, a veliki broj je kristijaniziran. Pjesme se većinom izvode oko Božića i Nove godine, pa su glavni motivi pjesama adventski i božićni, ali sam sadržaj pjesama se kreće oko ljubavne, vjerske, povijesne i mitske tematike. Koledalo se na način da se muškarci navečer skupe i odluče kome će koledati (najčešće neka djevojka za koja se trebala udati ili u koju je momak zaljubljen), zatim svaki momak sastavi po dva stiha koja su rimovana i izražavaju neku želju. Kuće koje su znale da će se kod njih koledati pripremale su se cijeli dan i večer da bi koledare mogli ugostiti. Na dan koledanja muškarci dođu do kuće, svatko otpjeva svoj stih i zatim ih skupina ponavlja. Nakon pjevanja jedan od momaka tri puta puca iz pištolja i zapjeva se neka pobožna pjesma poslije koje se traži od domaćina da ih pusti unutra jer je hladno ili pada kiša. Domaćin ih zatim odvodi u posebnu sobu gdje ih gosti, a ako je momak koji je koledao zaljubljen u curu u toj kući on bi izjavio da ga boli i da ne može više ići u koledanje. Družina bi shvatila što se događa i ostavila da u toj kući i nastavila svoje koledanje.⁵²

Nažalost, danas su osim u ponekim mjestima ovi načini obilježavanja Silvestrova nestali. Dan se uglavnom provodi spremajući za doček Nove godine u nekom restoranu, hotelu, klubu ili pak stanu, a sami doček je obilježen pjesmom, pićem, vatrometom i ostalim pirotehničkim sredstvima.

3.5. Nova godina

„Za Novu godinu bi se pekli bravari koji bi se ukrašavali. Također su se pravile pršurate. Dio bravara se nosio u staje, zajedno sa blagoslovljenom vatrom za blagoslov blaga. Između 70-75 godina svi smo skupa slavili Novu godinu u mjesnom domu. Navečer bi se okupilo u dom, oko sedam, osam uri bila bi priredba koju bi spremala omladina, i poslije toga bi bilo kolo i bio bi šank gdje je omladina prodavala piće i tu bi smo svi čekali Novu godinu do ponoći, isčestitali i poslije ponoći se razilazili. Ali cilo selo bi došlo, to je puna puncata sala bila, a onda kad je već 1971.god osnovan disko, zvao se Feniks, onda se još uvijek čekala Nova godina svi skupa, ali bimo jednu turu stavili muzike, onda bi jednu turu muzike ostavili kolo.“

⁵¹ Dragić, 2015 c, 312.

⁵² Dragić, 2015 c.

Tako da su i mladi i stari bili skupa i tako do jedno 1976. god, a od tad bi svako po svojim kućama, već su se počele praviti grupice.“⁵³

3.6. Korizma

Korizma počinje četrdeset dana prije Uskrsa, odnosno na Čistu Srijedu ili Pepelnicu, a završava na Veliki Petak. „*Od 6. st. u rimskoj se liturgiji bilježi srijeda koja prethodi prvoj korizmenoj nedelji kao početak korizme. Dva su tumačenja. Prema prvom, budući da je to bio dan kad su javni pokornici primali pepeo kao znak ulaska u bližu pripravu za pomirenje koji je za njih bio na Veliki Četvrtak, uskoro su tom prigodom i ostali vjernici u znak pokore htjeli primiti pepeo. Tako je za njih korizma počela već na Čistu srijedu. Prema drugom tumačenju, budući da se nedeljom nije postilo, kršćani su došli do 40 dana 'čistog' posta tako da su zbrojili ova četiri dana s ostalim danima posta i s Velikom petkom i subotom.*“⁵⁴

U kršćanskoj liturgiji Čista srijeda ili Pepelnica označava početak korizme. U Crkvama diljem svijeta ona se obilježava javnom ispovijedi. Narod se okupi te jedan po jedan dolaze do svećenika koji ih posipa pepelom uz riječi „*Sjeti se čovječe da si prah i da ćeš se u prah vratiti.*“ Ovaj čin javne ispovijedi omogućava približavanje oprost u grijeha i sjedinjenje s Bogom koje se događa na Veliki Četvrtak. U narodu je na ovaj dan obavezan post i nemrs, a ako se može cijeli dan se objeđuje samo kruh i voda. U ovoj tradiciji posta na Čistu srijedu ističu se danas rijetke starije žene koje cijeli tjedan ne okuse ništa mrsno.

U razdoblju korizme čovjek se posvećuje sebi i svojoj duhovnoj obnovi do koje dolazi putem molitve, posta i ispovijedi. Za ovo razdoblje značajno je odricanje i post, tako se na primjer odrede dani koji će se postiti (najčešće srijeda) uz petak na koji je post obavezan uz odlaske na Križni put. Prije samoga posta određuje se cilj ili motiv zbog kojeg se posti (zdravlje, sreća, ljubav) te ako se ispoštuje određeni post vjeruje se da se onda zaslužuje oprost grijeha i približavanje cilju. U ovom razdoblju tihih priprema za radosni doček uskrslog Krista, nema slavlja, vjenčanja ni bilo kakvih priredbi te one mogu početi tek od Uskrsnog ponedjeljka.

Značajan dio ovoga perioda je odricanje. Mnogi ljudi se odriču svojih najveći poroka (cigarete, alkohol, slatko, ...) kao način poštovanja prema Isusu i svih muka koje je on pretrpio radi nas i našega spasenja. No, valja napomenuti da Nedjelja ne trpi post i da je to dan na koji ljudi mogu uživati u svemu čega su se odrekli, ali u umjerenim količinama. Vrijeme korizme

⁵³ Anđelić, Ljubica, 1958.god; Vinišće, 26. 05. 2017. god.

⁵⁴ Pažin, 2000, 813.

je značajno i za katekumene, odrasle ljude koji pristupaju činu krštenja. Oni za vrijeme korizme imaju svoje završne pripreme i pristupaju ispovijedi tako da na Uskrsnoj noći mogu „čisti“ pristupiti sakramentu krštenja.

„Unutar korizme ima šest nedjelja i svaka ima svoje ime. Prva korizmena nedjelja zove se Čista, druga je Pačista, treća Bezimena, četvrta Sredoposna, peta Gluha (Glušna), a šesta je Nedjelja muke Gospodnje ili Cvjetnica.“⁵⁵

Korizmu se danas obilježava samo odricanjem i ako netko ide na mise. Jedino što se može izdvojiti je karneval koji se tradicionalno izvodi za Pokladnu nedjelju. *„Za korizmu tri dana su poklada: nedjelja, ponedjeljak, utorak. Nedjeljom su male mačkare, djeca idu u mačkare nedjeljom, ponedjeljkom su po običaju išle žene, a utorkom idu muškarci. Ta tri dan, luduje se i igranka utorkom večeri bude, ali do ponoći. Posebno za Pokladnu nedjelju imamo takozvanu „Žutu žabu“, to ti je običaj koji ima samo u Vijaci. U nedjelju bi se poslije mise krenulo plesati kolo od Crkve, pa sve do Doma u selu, muškarci i žene se hvataju i pjevaju karakteristične pjesme za kraj. Još i danas dođu ljudi iz svih krajeva svijeta, koji su se odselili samo da budu tu na „Žutu žabu“. Do ponoći završi se igranka i svako kući i tada se zaposti. Sutri dan je Čista srijeda ili Pepelnica. Ide se u crkvu, bude misa, svećenik posipa pepelom, a šta je taj znak ja ne znam. A za Korizmu se uvijek netko nečeg odrekne, nekog pokora, da li slatkiša, pića, cigara, igranke nema do Uskrsa, nema ni ženidbe to je nekad bilo, a sad,“⁵⁶*

3.7. Cvjetnica

Cvjetnica (Cvitnica, Palmenica, Cvitna nedilja, Palmina nedija, Neđeja od pome) ili Nedjelja Muke Gospodnje slavi se tjedan dana prije Uskrsa i uvod je u Veliki tjedan. Prema Bibliji na taj dan je Isus na magarcu došao u Jeruzalem, dan prije židovskog blagdana Pashe. Prilikom ulaska u Jeruzalem narod se okupio da bi dočekaao Isusa te raširio svoje haljine da po njima prođe, a u znak poštovanja donijeli su palmine ili maslinove grančice koje su mu bacali pod noge i mahali njima. Ovaj Isusov ulazak u Jeruzalem se opisuje u sva četiri evanđelja (Matej, Marko, Luka, Ivan) i dan danas se obilježava u Crkvi.

U Crkvi se obilježava procesijom te blagoslovom maslinovih grančica, a u mjestima gdje nema maslina nose se grančice tiskovine, jele, šimšira ili lovora.

⁵⁵ Dragić, 2010, 139.

⁵⁶ Franjkić, Anica, 1948. god; Kaštel Lukšić, 11. 05. 2017. god.

„Procesija je vjerska povorka koja ide s jednoga na drugo mjesto, ili se obilazeći vraća na polazno mjesto. U procesiji se uvijek nosi neka sakralna stvar ili znak. U kršćanstvu se procesije javljaju s odobrenjem kršćanstva u 4. st. kada su se u Rimu svakodnevno u drugoj crkvi sakupljali vjernici i potom kretali prema crkvi u kojoj će se održati euharistijska liturgija.“⁵⁷

Često zabranjivana održavala bi se u deambulatorijima⁵⁸ ili su dopuštane samo oko crvenog prostora, ali ne i na državnom prostoru, no od 1991. godine dopušta se slobodno održavanje procesija. Procesija bi se kretala tako da na čelu ide križ, zatim djeca, pa muškarci, pa svećenici (od nižeg prema višem po časti) te najčasniji koji nose sakralni predmet. Kada procesija i misa završi, odnosno kada prođe podne, započinje četrdesetosatno klanjanje.⁵⁹

Upravo tim blagoslovljenim grančicama narod pridodaje nadnaravnu moć. Tako se one stavljaju u kuću, najčešće u spavaću sobu na sliku nekoga svetca jer se vjeruje da onda čuvaju kuću od paklenih sila i nevolja te donosi zdravlje, ljubav i sreću. Također se blagoslovljene grančice nose u polje i vinograde da ih čuva od nevremena, kiše i tuče te da zemlja dobro rodi. Grančice se stavljaju i u štale da čuvaju stoku, čak se vjeruje da ako se životinja razboli da treba zapaliti blagoslovljenu grančicu, okaditi je s njom te će tako ozdraviti. Koliku nadnaravnu moć ljudi pridodaju ovim blagoslovljenim grančicama govori i običaj koji govori da ako ide veliko nevrijeme ili oluja prema kući, treba zapaliti grančicu, iznijeti je vani te mahati s njom na sve četiri strane svijeta čineći znak križa. Također stariji ljudi bi ovu grančicu nosili i na groblja najmilijih.⁶⁰

Jedan od najpoznatijih običaja za Cvjetnicu koji se prenosi iz generacije u generaciju je umivanje u cvjetnoj vodi. Dan prije Cvjetnice se nabere raznolikog proljetnog cvijeća, koje je dostupno (ljubičica, tratinčica, ruža ...) te se stavi u neku posudu s vodom. Ujutro na dan Cvjetnice svaki ukućan se mora umiti u toj vodi jer se vjeruje da ona donosi zdravlje i ljepotu za cijelu godinu. Oni koji žive blizu potoka i rijeka se umivaju u izvorskoj vodi. Često se u vodu stavljao i bršljen, ali i grančica drijenka za kojeg se smatra da donosi zdravlje.

„Nedjelju prije Uskrsa se uvijek obilježava Cvjetnica, cvijet je ubiti simbol rađanja. Onda bi u subotu nabrala cvijeće i u nedjelju ujutro se umiva u tome za ljepotu, zdravlje, ...“⁶¹

⁵⁷ Dragić, 2015, 161.

⁵⁸ ophodni prolaz koji kruži oko svetišta ili apside.

⁵⁹ Dragić, 2015.

⁶⁰ Dragić, 2015 a.

⁶¹ Mišanović, Igrela, 1973. god; Kaštel Lukšić, 28. 05. 2017. god.

3.8. Uskrs

Velike i završne pripreme za Uskrs počinju u Velikom tjednu u kojem se izdvaja Vazmeno (Sveto) Trodnevlje, odnosno Veliki četvrtak, Veliki petak i Velika (Bijela) subota.

Veliki Četvrtak prema Bibliji je dan posljednje večere. Na taj dan je Isus došao blagovati sa apostolima i svojom majkom, svjestan da će ga te iste noći jedan od njegovih učenika izdati. Prema predajama Marija je spremila za Isusa (koji se nije pojavio na njezinoj večeri) zelje, pa je to tradicionalno jelo na Veliki Četvrtak koji se onda još naziva i Zeljavi četvrtak. Nadalje, na taj dan koji je ujedno bio i dan prije židovskog blagdana Pashe, Isus je ustanovio svetu misu.

„Svoju prisutnost Krist je ostavio Crkvi i svijetu u kruhu i vinu što simbolizira Kristovo ljudsko tijelo i krv kao jamstvo pobjede nad: patnjom, zlom, tamom i smrću. Toga dana Isus je molio za ljudski rod i obećao svoga Duha protiv duha zloće.“⁶²

Još jedan čin koji obilježava Isusovo navještenje smrti i uskrsnuća je pranje nogu apostolima, čin koji je simbol gostoprimstva u kraljevsko nebesko. Poštujući Isusa i danas se na Veliki četvrtak pronalazi 12 najsiromašnijih muškaraca koji se dovode pred svećenike, biskupe, papu koji im onda peru noge i ljube ih. Predosjećaj Isusa za večerom da će biti izdan se ispunjava i nakon večere njegov apostol Juda Šimun Iškariotski poljupcem osuđuje Isusa na smrt te Isus biva odveden u zatvor u kojem ga ispituju cijelu noć. Na ovaj dan se Crkvena zvana zavežu do Velike subote, a na Ugljenu i Pašmanu pored Zadra te u drugim gradovima stotinjak djece koja čegrtaljka⁶³ izazivaju buku kroz cijelo mjesto te tako najavljuju misu.

Veliki petak je spomendan Isusovih patnja i muka. Na taj dan nema euharistijskih slavlja, a sa oltara se skidaju svijećnjaci, cvijeće, oltarnik, križ, a cijeli dan se kupi lemozina za obnavljanje Isusova groba. Prema Bibliji na ovaj dan je Isus izveden na sud pred Poncijem Pilatom koji simbolično pere ruke od njega i ostavlja narodu na odabir njegove sudbine – smrt ili život. Narod bira smrt. Nakon takvog odabira vojnici vežu Isusa za stup, stavljaju mu krunu od trnja na glavu i osuđuju ga na pet tisuća udaraca bičem. Nadalje, kada dobije tu kaznu Isusu se namjeni kazna da nosi svoj križ do Golgote na kojoj će biti razapet, ali s obzirom da je ranjen Isus ne uspijeva nositi križ, pa vojnici odabiru Šimuna Cirenca da mu pomogne. Kad su došli

⁶² Dragić, 2015 a, 165.

⁶³ ručno izrađena drvena glazbala, načinjena od nazubljenog koluta koji se okreće i drevne letvice koja udara u zubce koluta i izaziva klapanje.

do Golgote vojnici skidaju Isusove halje, dijele ih i razapinju Isusa. Na križu Isus svojoj uplakanoj majci simbolično daje sina (apostola Ivana), a apostolu Ivanu majku (Mariju). Nakon tri sata na križu Isus umire.

Veliki petak u narodu je proveden u tišini i postu, nema pjevanja, a dan se provede u Crkvi slušajući Muku Gospodnju. Na ovaj dan se također ide na zadnju postaju Križnog puta. „Koliko je poznato, najstariji Križni put u Hrvata je Bogomojanski križ koji se neprestano održava od 15. stoljeća. Vjernici prijeđu 20 kilometara, a Bogomojanski križni put je na UNESCO-voj listi zaštićene nematerijalne baštine. U 16. stoljeću, kada su se sukobili plemići i pučani, prema predaji, Bogomojanski križ je prokrvario.“⁶⁴ Nositi križ je velika čast, pa župni ured dobiva molbe čak godinu dana unaprijed, a odabir tri osobe se događa na Veliku srijedu. To moraju biti uzorni vjernici, a izuzetci se rade kada npr. osobe imaju velike zavjete kao što je ozdravljenje bilo vlastito bilo drage osobe. Križevi (jedan veliki i dva mala) nose se iz crkve pokriveni ljubičastim velom (pokriveni su na Veliki Četvrtak) te se narod kreće kao u povorci za sprovod, a pjeva se Muka Gospodnja i Psalmi.⁶⁵

Vjerovanje koje prati Veliki petak je da se svo vino pretvara u krv, a da osobe koje boli glava trebaju taj dan oprati glavu sa zavjetom da više nikad neće petkom prati glavu.

Velika ili Bijela subota je zadnji dan Vazmenog trodnevlja, dan kada je Isus uskrsnuo. Prema Bibliji na ovaj dan su se žene među kojima su bile Djevica Marija i Marija Magdalena uputile prema Isusovom grobu. Kada su došle pred grob, nailaze na čudesan prizor – vojnici spavaju, kamen je pomaknut, a pored groba sjedi anđeo lica kao munja, odjeće bijele kao snijeg i govori im da ne traže živog među mrtvima i da se Isus sada nalazi u Galileji. Misa u Crkvama započinje kasno navečer i sastoji se od tri dijela. Prvi dio je blagoslov ognja ispred crkve, a zatim se tim ognjem pali Uskrsna svijeća koja se unosi u crkvu. Prilikom unošenja svijeće, plamen se dijeli među vjernicima, pjeva se hvalospjev uskrsnoj svijeći, a crkva je obavijena tamom. Taj dio obreda završava pjevanjem Slava Bogu na Visini kada sva zvona počinju zvoniti, svijetla i svijeće se pale, označava se Isusovo uskrsnuće i pobjeda života i dobra, nad smrću i zlom. Zatim ide drugi dio odreda – blagoslov vode kojom će se sva novorođena djeca krstiti u narednoj godini i zadnji dio obreda – blagoslov hrane u košarici (sirnica, jaje, sol i dr.) koja će se blagovati za Uskrs i euharistija.

⁶⁴ Dragić, 2015 a, 168.

⁶⁵ Dragić, 2015 a.

Običaji u narodu koji prate Veliki subotu su spremanje po kući, spremanje hrane i umivanje u netom blagoslovljenoj vodi. Ako se nema blagoslovljene vode onda se treba umiti u prirodnim izvorima, potocima i rijekama. Poseban običaj je bojanje jaja, različitim tehnikama. Jaja se biraju jer su simbol nade i uskrsnuća, koje se predstavlja rođenjem pileta koje kljuca svoju ljusku da bi se rodilo.

Nakon Vazmenog trodnevlja i svih priprema dolazi najveći i najradosniji kršćanski blagdan – Uskrs (Vazam), dan kada je Isus uskrsnuo i otkupio grijehе svih ljudi. „*Prvotno se Uskrs slavio svake nedjelje, a od 2. stoljeća slavi se jedanput godišnje nakon prvog proljetnog punog mjeseca, između 21. ožujka i 25. travnja. Podrijetlo mu je u židovskom blagdanu Pashe.*“⁶⁶ Također, Uskrs se prije slavio tjedan dana, ali od 19. st. se slavi samo Uskrsni ponedjeljak. Pasha je kod Židova bio blagdan slavljena svih Božjih čudesa, a posebno onog kada je izveo Židovski narod iz egipatskog ropstva.

Uskrs je dan koji se provodi u obitelji, djeca se oblače u najljepšu robu, blaguje se hrana koja se blagoslovila u crkvi, a ako se nije blagoslovila onda se taj dan ide na misu i blagoslov. Hrana koja bi se ostala nakon jela se nije smjela baciti, a da se prvo na poljubi. Međutim, običaj koji je najpoznatiji i najrašireniji je „tucanje jajima“. Odnosno svaka osoba bira pisanicu koja se kuhala i bojala na Veliku subotu, zatim jedna osoba udara vrh o vrh i dno o dno pisanice druge osobe. Cilj igre je razbiti pisanicu druge osobe i na taj način osvojiti što više pisanica.

U mojoj obitelji od kad me sjećanje služi Uskrs je bio obilježen bojanjem jaja. Odnosno na Veliki Četvrtak, Petak i Subotu bio bi post i nemrs. Velika Subota bila je obilježena pospremanjem kuće, bojanjem jaja, spremanjem hrane koja će se nositi na posvećenje i zajedničkim objedom. U ponoć se hrana nosila na posvećenje, a na sam Uskrs bi se imao svečani doručak i dan bi bio obilježen odmaranjem, druženjem s obitelji i konzumiranjem onoga što smo se odrekli u Korizmi. No nisu svi imali takve običaje. „*Kažu da je Uskrs najveći katolički praznik, a za mene je Božić. Veliki Četvrtak, Petak i Subota se samo ide u Crkvu, ništa specifično, post Četvrtak, Petak, Subota do podne, a od podne se ne posti. Subotom prijepodne se ide u Crkvu nosi se korpa sa hranom, u nas je prijepodne misa uvijek i posvećenje, to nosi se i onda kad svećenik kaže: „Aleluja“ može se jesti. U mene pokoji tata je bio prakanatur i pred Uskrs i pred Božić za badnji dan bi svećenik zovnuo prakanature na ručak i on je njih tako i na badnji dan i uoči Uskrsa na Bijelu subotu zovnuo i mesa narezao. Oni zinuli: „Šta je*

⁶⁶ Dragić, 2008 b, 173.

ovo?“, a svećenik kaže: „Do podne, ja sam rekao Aleluja prijepodne i smije se jesti“. I onda smo i mi tako poslijepodne tako prekinuli post.

No u Varešu ti je posebno to što je to jedini grad u Bosni u kojem imam običaj čuvanja Kristova groba i dan danas. To je vrlo posebno za gledati, osobito za djecu. Tu ti imaju čuvari koji nose narodne nošnje, one ti se sastoje od crnih plašteva, kapa i koplja. Obavezno tijekom cijelog vremena čuvanja Kristova groba poste, a smjenjuju se straže svako dva sata zbog velike zime. I onda tako čuvaju Kristov grob sve do Velike Subote kada padaju zbog toga što je Isusu uskrsnuo.⁶⁷

„Nama je misa nekako uvijek u ponoć, ponoćke su. Nikad nismo imali ono devet, deset, jedanaest sati, uvijek su ponoćke. I sićam se ko dica procesija bi za Uskrs išla kroz selo. Imali smo crkveni zbor, nije to bia zbor, bilo je jedno 5-6 starih ljudi i oni su uvijek pivali u Crkvi, ali sićam se kroz te procesije išli smo od Crkve, kroz polje, kroz cilo selo i onda bi se pivala Muka. Ali nismo onda nosili križ, vidiš sad se nosi križ, a onda su dica nosila čegrtaljke. Ali najviše mi je ostala upečatljiva ta procesija. Nikad se nismo oblačili posebno. Žene bi se obukle i danas se obuku u narodnu nošnju. Ona se sastoji od suknja od tkanoga sukna, gore bi bija, to se zvala košulja ko oplećak ukrašena čipkom sva i cipele gumaše i traverša, jednostavna, a lipa. Također je na Veliki Četvrtak nosili bimo štape, šibe to se zvalo baraban i onda bi tukli po klupama, to je bilo ka kažnjavanje ovih šta su raspeli Isusa, no nisam sigurna točno oko značenja toga.“⁶⁸

„Za Uskrs smo najčešće farbali crvena jaja. Obično domaćica farba jaja sama ili s djecom i u posudu u kojoj se kuhala jaja, stavljali bi svetu vodu, najčešće onu posvećenu tijekom velikog posta. Prvo jaje bi se obično farbalo crvenom bojom jer se vjerovalo da je to čuvarkuća. Tijekom Velike Subote bi se kuhalo, spremalo. Na dan Vaskrsa se ustajalo ranije i umivalo se u vodi u koju se stavi čuvarkuća, bosiljak, dren i zdravac. Onda se ide na misu, a kad se vrati s mise pomoli se, jede, tuca s jajima i tako.“⁶⁹

3.9. Prvi maj

Danas se prvi maj u mojoj obitelji najčešće obilježava da tako da se pozovu bližnji, napravi se roštilj i uživa se u danu, no prije je to bilo obilježavano na poseban način.

⁶⁷ Franjkić, Anica, 1948.god; Kaštel Lukšić, 11.05.2017.god.

⁶⁸ Anđelić, Ljubica, 1958.god; Vinišće, 26.05.2017.god.

⁶⁹ Mišanović, Igrela, 1973.god; Kaštel Lukšić, 28.05.2017.god.

„Posebno mi je u sjećanju ostalo kada smo kao djeca radili Bakljade za prvi maj. To bi se radilo tako da se u limenu kutiju stavi pilotine i sve se skupa pospe naftom. Zatim bi se zapalilo i onda bi djeca iz škole nosila to kroz selo. To smo zvali Krijesovi i to bi se uvijek radilo u čast prvoga maja.“⁷⁰

3.10. Tijelovo

„Tijelovo (Svetkovina presvetog Tijela i Krvi Kristove) slavi se poslije nedjelje Presvetoga trojstva, deveti četvrtak nakon Uskrsa. Tim blagdanom Katolička crkva slavi ustanovljenje euharistije na Veliki četvrtak. Stoga se Tijelovo slavi četvrtkom.“⁷¹

„Sjećam se kad bi bilo Brešančevo, moderno je Tijelovo. Tada djeca nisu išla u školu, ustvari išli smo u školu, jer se prenosilo na Nedjeljom kad su djeca bila slobodna. Tada se nije smjelo slaviti, pa bi uvijek Nedjeljom ga slavi. Nedjeljom ujutro se ustane, korpice smo imali svi. Okitimo korpice, idemo po livadama i beremo cvijeće livadsko. Onda dođemo kući, oblačili smo uvijek haljinice od prve pričesti, one bijele duge haljinice. Pa smo imali procesiju oko Crkve i duž čitavog sela, od Crkve do Doma. Prije nas je bilo puno djece, to je meni bilo jako drago.“⁷²

3.11. Presveto Srce Isusovo

„Glavni blagdan, zaštitnik je Presveto srce Isusovo. Održava se svečana misa, uz nazočnost gostujućih svećenika (desetak). Obavezno je procesija s kipom koju nose žene odjevene u narodne nošnje. Prije se nakon mise i objeda svetkovalo uz narodno kolo, danas obično imamo goste nekog prijateljskog Kuda.“⁷³

3.12. Sveti Ante

Sveti Antun Padovanski rođen je 15. kolovoza 1195. god u Lisabonu, a roditelji su mu bili Martin i Marija. Antun (kršteno Ferninadno) odrastao je u bogatoj obitelji, a odgojen je u kaptolskoj školi. Kada je napunio 20 godina pristupa redu sv. Augustina u samostanu sv. Vinka, a nakon dvije godine se prebacuje u samostan sv. Križa u Coimbru. Zaredio se 1219. godine

⁷⁰ Franjkić, Anica, 1948. god; Kaštel Lukšić, 11. 05. 2017. god.

⁷¹ Dragić, 2019, 61.

⁷² Franjkić, Anica, 1948.god; Kaštel Lukšić, 11. 05. 2017. god.

⁷³ Anđelić, Neda, 1936.god; Vinišće, 28. 05. 2017.god.

za vrijeme boravka u Combriu, ali nakon dvije godine kroz to područje prolazi povorka sa relikvijama prvih mučenika franjevaca koji su poginuli u Africi šireći Kristovu vjeru. Na Antuna je taj događaj toliko utjecao da se iduće godine prebacio u red siromašne male braće sv. Franje Asiškog, a ime Antun uzima prema sv. Antunu Pustinjaku, zaštitniku franjevačke crkve. „Čuvši za svetost sv. Franje odlučio je potražiti ga. Na Duhove 1221- godine sv. Franjo je sazvaio skup. Tada je sv. Antun održao nekoliko izvrsnih propovijedi kojima se oduševio sv. Franju te je Antunu povjerio odgojni red u franjevačkom redu... Od 1223. do 1225. godine bio je profesor teologije u samostanu Danta Mariadella Pugliola gdje je postavio temelje franjevačkoj teološkoj školi. Od 1225. do 1227. godine bio je profesor bogoslovlja u južnoj Francuskoj u Montpellieru, Toulouseu i Puy-en-Velayu.“⁷⁴

Svoj život sv. Antun je posvetio propovijedima na trgovima i u crkvama da bi širio Kristovu riječ i preobratio krivovjernike i nevjernike. 1227. godine izabran je za provincijala Lombardijsko-Emilijanske provincije u Italiji i na toj poziciji ostaje iduće tri godine. Pred kraj života povlači se u samoću, a umire 13. lipnja 1231. godine u 37. godini u Arcelli kod Padove. Prema predaji za njegovu smrt se saznalo tako da su padovska djeca trčala ulicama i vikala „Svetac je umro“, a u Lisabonu su crkvena zvana sama od sebe počela zvoniti. Papa Grgur IX. ga je 30. svibnja 1232. proglasio svetim, a iste godine se počela graditi bazilika Sv. Antuna u Padovi. Prema predajama za vrijeme prenošenja njegovih relikvija u baziliku uočilo se da mu je jezik crveni i svjež, pa je fra Bonaventura koji je bio ministar general franjevačkog reda i koji je predvodio prijenos relikvija uzeo jezik i poljubio ga. Jezik su stavili na posebno mjesto u kojoj se i danas čuva. Jedan od obilježja sv. Antuna je da ga prate brojne legende kako za vrijeme života tako i nakon smrti. Najčešća legenda je o tome kako je jednom prilikom sv. Antun držao propovijedi u jednom gradu i nije imao gdje spavati, pa ga je neki čovjek ugostio u svoju kuću i dao mu sobu. Dok je sv. Antun molio, domaćin je odlučio poviriti u sobu da vidi što on radi i ostao zapanjen slikom koju je zatekao. Sv. Antun je klečao i u rukama držao malo dijete. To dijete je bio Isus koji je upozorio sv. Antuna da ga domaćin gleda, pa se sv. Antun okrenuo prema prozoru i sam uvjerio u to. Kada je vidio da ga domaćin gleda, dijete je iščezlo, a sv. Antun je zamolio domaćina da nikome ne ispriča što je vidio dok on ne umre. Zbog ove priče se sv. Antun često prikazuje s Isusom u rukama.⁷⁵

Nadalje, postoji priča o ženi koja je sva uplakana došla sv. Antunu i molila za pomoć jer je nedavno bila rodila, a muž joj ne vjeruje da je dijete njegovo i ona više ne zna što bi

⁷⁴ Dragić, 2018 a, 39.

⁷⁵ Dragić, 2018 a.

napravila. Sv. Antun joj je rekao da ne brine i da u nedjelju dođe na misu s mužem i djetetom. U nedjelju se žena pojavila na misi s mužem i djetetom kojeg sv. Antun uze u ruke i pita tko je njegov otac, na što je dijete odgovorilo pokazujući prstom i govoreći „*Ono je moj otac*“. Nakon toga muž više nikad nije posumnjao. Štoviše, prepričava se i legenda kada je došao u grad širiti Kristovu riječ, ali nitko ga nije slušao, pa je sv. Antun otišao do obale i pozvao ribe. Stanovnici su u čudu gledali kako su sve ribe došle i poredale se u vrstu, tako da su naprijed stajale manje, a iza veće. Kada su se poredale sv. Antun je počeo njima počeo pričati propovijedi, a one su kimale glavom i zatvarale te otvarale usta. Nakon što su svjedočili tome, stanovnici su se okupili oko svetca i zahvalili Bogu da ih nije ostavio. Također postoji i legenda o tome kako je za vrijeme propovjedi koju je sv. Antun držao na trgu počelo nevrijeme pa su se svi razbježali, ali sv. Antun je rekao da one koji ostanu kiša neće ni taknuti i tako bi. Zatim legenda o grješniku koji je tražio oprost grijeha, a sv. Antun je rekao da ode doma napiše grijehe, pa dođe u crkvu i pročita ih. Kada je grješnik došao i počeo čitati riječi su nestajale u znak oprosta grijeha. Međutim, unatoč brojnim dobrim dijelima, postojala je i priča koja je pokazivala da se sv. Antuna nije dalo prevariti. Priča govori o tome kako je jedan slijepac došao kod sv. Antuna i molio da mu vrati vid, a zauzvrat će on dati njemu vola. Sv. Antun je pristao i vratio slijepcu vid, ali je slijepac odlučio ne dati mu vola jer sv. Antunu to sigurno ne treba. Kada je to pomislio, opet je postao slijep. Ovom pričom se želio pokazati da ono što obećaš sv. Antunu moraš i ispoštovati.⁷⁶

Vodeći se ovim legendama i pričama u narodu se dan sv. Ante obilježava 30. svibnja. Trinaest utoraka prije obilježavanja toga dana svaki čovjek odredi svoj cilj zašto će postiti i moliti te utorke i mora biti ustrajan u tome, a molilo bi se trinaest Očenaša, trinaest Zdravo Marija, trinaest Slava Ocu i jedno Vjerovanje. Broj trinaest i utorak su simboli svetčeva prelaska u Kraljevstvo nebesko. Također, što se više približava blagdanu počinje Devetnica, odnosno devet dana prije blagdana je uzastopna molitva u čast sv. Anti. Osim molitva i posta, blagdan se obilježava i hodočašćima prema svetištima i procesijama u Crkvama. Od Crkva koje su u Hrvatskoj sagrađene brojne su posvećene upravo sv. Anti poput onih u: Čakovcu, Koprivnici, Vojniću, Našicama, Labonu, Hrvatskoj Kostajnici, Daruvaru, Gornjim Vinjanima, Motovunu, Bjelovaru, Puli, Vinkovcima, Splitu, Bolu, Tučepima i brojnim drugim mjestima.⁷⁷

Sveti Ante (Antun Padovanski) je zaštitnik onih koji se vole, bračnih parova, djece, obitelji, trudnica, ribara, mornara, starih ljudi, poniženih, siromašnih, putnika, stoke i sl. te mu

⁷⁶ Dragić, 2018 a.

⁷⁷ Dragić, 2018 a.

se moli u ratnim nevoljama, radi bolesti očiju, kuge, demona, brodoloma, vodenih bolesti i groznice. Osim s Isusom u rukama često se prikazuje i sa procvjetalim križem, ribom, knjigom, plamenom i ljiljanom. Ljiljan je cvijet, simbol čistoće i nevinosti, pa se smatra da je to cvijet Blažene Djevice Marije kao simbol njezinog bezgrešnog začeća.⁷⁸

„Ja na primjer vjerujem u svetoga Antu jer je on zaštitnik obitelji. I po pravilu ima devet utoraka koje se treba postiti i moliti, samo u znak za sv. Antu, gdje se treba moliti sa snagom i vjerom. Prvi utorak se na primjer moli za strah Božji, drugi za ljubav prema Bogu, sedmi za krepost svete čistoće, deveti za sretnu smrt i tako.“⁷⁹

3.13. Gospa od Karmela

„Mi u selu imamo tri Crkve imamo: Crkvu Srca Isusova kao glavnu, Gospu od Karmela i Crkvu Gospe od Zdravlja. Crkva Gospe od Karmele je rađena 1723.god, a Gospe od Zdravlja je 1273. god, samo su brojevi zaminjeni i ona je jedna od starijih Crvi u Dalmaciji. A ova je 1723.god rađena koliko ja znam to mi je ono u glavi i u njoj se održavala proslava za Gospu od Karmela. Uvijek smo imali gostujuće pope za Srce Isusovo, Gospu od Karmela. I onda bi dolazile jabuke bilice i obavezno bi se ispred Crkve prodavale. Za Srce Isusovo se ne sjećam, ali za Gospu od Karmele bi se uvijek na Viniškoj igralo kolo, kolo se kod nas igralo svaku nedjelju sve do 70-ih. I onda bi poslije mise sva iša doma za ručak ako bi tko imao goste iša bi s gostima doma na ručak i negdje popodne oko 14h skupljali smo se na Viniškoj, gore kod seoske Čatrnje koja je bila opskrbljivala cilo misto vodom i tamo bi se igralo kolo, to je jedan od doživljaja. Igralo bi se dva, tri ure i muški i ženski, ali muški bi igrali i balote. Sićam se ovdje su turisti počeli dolaziti 1963. god, 70-ih je bilo već dosta, oni bi svi dolazili svi dolazili u kolo, guštali i igrali s nama iako smo mi već u to vrijeme imali disko. Bili bi i štandovi, uvijek bi bili po dva, tri štanda s bižuterijama, igračkama za djecu, jo-ja,“⁸⁰

3.14. Velika Gospa

Slika Gospe od Milosti ili Sinjske Gospe nije se oduvijek nalazila u Sinju, već u Rami u maloj crkvi na Šćitu, gdje se još od srednjeg vijeka nalazi Gospino svetište. Ne zna se točno kad je crkvica sagrađena, ali se pretpostavlja da je postojala od 1402. godine, godine koja je ugravirana na kaležu koji je ramski narod donio u Sinj u bijeg od Osmanlija 1687. godine.

⁷⁸ Dragić, 2018 a.

⁷⁹ Mišanović, Igrela, 1973. god; Kaštel Lukšić, 28. 05. 2017. god.

⁸⁰ Anđelić, Ljubica, 1958.god; Vinišće, 26. 05. 2017. god.

Postoje dvoumljenja u ime koga je nastala crkvice, je li u ime Blažene Djevice Marije ili pak u ime svetoga Petra. Dvoumljenja su postojala jer je do crkvice postojao samostan koji je imao drugog patrona, što je neuobičajeno jer inače samostan dobiva ime po crkvi. Sve u svemu, u toj crkvi se nalazila čudotvorna slika Gospe od Milosti naslikana od nepoznatog autora, sve do 1687. godine kada su Osmanlije napale. Porijeklo slike je nepoznato, a dok jedni smatraju da potječe iz 15. st., drugi smatraju da su je misionari donijeli iz Italije.⁸¹

Sudbina ove crkvice, samostana i fratara nije bila najbolja. 1463. godine Rama pada pod osmansku vlast, ali iste godine je oslobađaju Matija Korvin i Vlatko Hercegović. No, borbe se nastavljaju i 1482. godine Rama pada pod osmansku vlast. Tužna sudbina za samostan, crkvicu i fratre počinje 21. travnja 1557. godine kada su Osmanlije srušili, pokrali i zapalili crkvicu i samostan, a mučili i ubili šest redovnika: fra Luku iz Broćna, fra Luku iz Duvna, fra Petra iz Rame, fra Lavoslava iz Vrljike, fra Marka iz Tihaljine, a ime šestog redovnika je nepoznato. Ovaj zločin su počinili „hajduci zulumčari“ pod vodstvom Šeh-Gaibijom. Unatoč svim ovim zločinima i stradanjima, slika Majke od Milosti je čudesno preživjela i jedan je musliman pronašao u ostacima paljevine. Uzeo je sliku i odnio je u hambar (žitnicu) u kojem je držao žito. Vrijeme je prolazilo, čovjek je trošio žito, ali nekako je hambar uvijek bio pun. U čudu kako se to događa čovjek se povjerio svom susjedu koji ga je pak izdao fratrima i musliman je morao vratiti sliku. U narodu se priča malo drugačije priča, odnosno početak je isti, ali kraj se razlikuje. Prema narodu musliman Bristin je oženio sina i nevjestu je rekla ili ona ili slika, pa je Bristin vratio sliku i od tada više nije bilo žita.⁸²

Crkva i samostan se obnavljaju jer se spominju 1587. godine i 1598. godine, a ramski samostan je povremeno bio i biskupsko sjedište. Nakon obnove i ponovnog dolaska fratara život im je prolazio u stalom strahu od napada koji se i dogodio 1653. godine od strane janjičara. Janjičari su napali, pobili nekoliko fratara (nekoliko ih je uspjelo pobjeći), zapalili crkvicu i samostan, ali slika Majke od Milosti je nekako opet preživjela sve zločine. Napadi se od strane Osmanlija ovdje ne zaustavljaju već se ponavljaju 1662. godine i 1667. godine, ali sve ove napade i požare slika Majke od Milosti je čudesno preživjela. Nakon velikog poraza Turaka pod Bečom 12. rujna 1683. godine brojne kršćanske zemlje dižu ustanak da bi se oslobodile. Turci ulaze u rat s Mlečanima u kojem se oslobađaju dalmatinski gradovi, a bijes koji je ostao radi nezadovoljstva Turci iskaljavaju na gradovima Bosne i Hercegovine: Duvno, Livno, Rama i okolna mjesta. Ramljani i fratri u strahu od Turaka bježe iz Rame polovicom

⁸¹ Dragić, 2016.

⁸² Dragić, 2016.

listopada 1687. godine u Cetinsku krajinu. U bijegu koji je organizirao fra Pavao Vučković pomaže im sinjski kapetan Antonio Zeno. Kada su uzeli sve svete stvari i Gospinu sliku i krenuli na put na planini Vran čuvar samostana fra Stjepanu Maticu je izgubio razum te se vratio i sam zapalio samostan i crkvu tako da Turci to ne mogu. Ovaj događaj je opjevan u epskoj pjesmi od 285 stihova. Od ovoga bijega u Rami dva stoljeća nije bilo fratara, a broj Hrvata koji su tamo živjeli je bio malen.⁸³

Narod i fratri iz Rame dolaze u Sinj u kojem žele ostati, ali se bližila zima i nisu se imali kamo smjestiti. U potrazi sa smještajem narod se razilazi, a mjesta koja naseljavaju su: Cetinska krajina, Muć, Ogorje, Zagorje, a ljudi koji su imali Gospinu sliku odlaze prema Mosoru u Dugopolje, odakle ih Turci protjeraju i bježe prema Klisu. Konačno 9. siječnja 1688. godine dolaze u Split i tamo ostaju u staroj benediktinskoj opatiji. „*Gospinu sliku držali su sakrivenom. Kada su vjernici saznali da se u bosanskih fratara nalazi čudotvorna Gospina slika, tražili su da se iznese i pokaže vjernicima. Fratri su se pobojali da im sliku ne uzmu te su je sakrili u kuću Jure Bubičića u Velikom Varošu, koji ju je stavio u ormar u izbi u kojoj nitko nije spavao. Osim njega to su znala samo dva fratra.*“⁸⁴ Žena domaćina je dva jutra nalazila robu ispred ormara uredno složenu, a kada je to rekla svom mužu on je odmah ispred ormara zapalio žižak od ulja koji je konstantno gorio. Međutim, fratri i nekoliko ljudi koji su došli s njima ne uspijevaju naviknuti na život u Splitu i odlučuju vratiti se u Sinj i tamo sagraditi crkvu i samostan. Kada su sagradili crkvu i samostan 1696. godine prelaze u Sinj, ali ne nose Gospinu sliku sa sobom jer prvo žele napraviti sve pripreme i naređuju fra Antunu Pletikosiću da nakon nekoliko dana donese Gospinu sliku u Sinj. Fratar je poslušao naredbu i nakon nekoliko dana u okrilju noći uzima Gospinu sliku i nosi je do Radošića. Iz Radošića javlja sinjskim fratrima da je stigao, a oni s brojnim vjernicima u procesiji s pjesmom dolaze do Radošića preuzimaju Gospinu sliku i odnose je u Sinj. Šest dana nakon smještanja slike u Sinj dobiva se vijest da Turci planiraju napasti Sinj. Fratri se dijele u dvije skupine, jedna odlazi u Split, a druga sa Gospinom slikom u sanduku odlazi u grad. Turci su napadali narod, ubijali, mučili, rušili i palili sve što im se nađe na putu, a za to vrijeme narod se u Sinjskoj tvrđavi u plaču molio Gospinoj slici. Napad je započeo 8. kolovoza, a 14. kolovoza Mehmed-paša naređuje opći juriš. Tri puta su jurišali, ali treći put su se odjednom prepali i u strahu pobjegli. Vojnici koji su preživjeli poraz kod Livna pričaju kako su svaku noć juriša i napada viđali ženu u jakoj svjetlosti kako hoda po zidinama grada. Zahvalni zbog njezine pomoći narod i

⁸³ Dragić, 2016.

⁸⁴ Dragić, 2016, 163.

vjernici odlučuju okruniti Gospinu sliku zlatnom krunom. Nakon krunjenja je održana procesija kroz cijeli grad te se konačno slika Gospe sinjske unosi u crkvu, a prije stavljanja na oltar biskup joj daje svoj blagoslov.⁸⁵

Danas se na Veliku Gospu (15. kolovoza) održavaju hodočašća u Sinj iz raznih hrvatskih gradova, ali i iz Bosne i Hercegovine i brojnih drugih zemalja. Ljudi hodaju do Sinja čak po par dana i bosu, a put koji prolaze provode moleći krunicu. Najčešće se odredi zavjet zbog kojeg se ide u Sinj (zdravlje, sreća, mir) te se na dan Velike Gospe u Sinju nađe više tisuća vjernika među kojima su i pravoslavci. „Posebno je ushićenje kada svećenici zapjevaju *Zdravo zvijezdo mora i kada počnu iznositi Gospinu sliku. Tada mnogima poteku suze. Vjernici u procesiji Gospinu sliku prate s upaljenim svijećama i svetim barjacima. Na zvoniku zvona zvone, a na bedemima prangije pucaju. Ona čeljad, koja je morala ostati kući, na prozorima okićenim sagovima i barjacima sklopljenih ruku pozdravljaju Gospu. Kada bi procesija stigla do česme, Petrovac ondje bi stala, svećenik bi okadio i blagoslovio česmu. Četvorica bi nosila Gospinu sliku. Spustili bi ju s ramena na ruke te bi spuštajući i dižući ju okretali je desno i lijevo, čineći tako znak križa. Tako bi bila blagoslovljena Varoš kao i svi vjernici koji bi u to vrijeme naokolo klečali. Procesija bi svršila u jedan sat, a potom bi uslijedila Velika misa u crkvi u koju bi stalo do tri tisuće vjernika.*“⁸⁶

Brojne legende prate čudotvornu sliku Majke od Milosti. Jedna od njih je i „*promjena lica*“ Gospe. Odnosno, kada se održava misa za ozdravljenje nekog bolesnika Gospino lice mijenja boju, prema predajama ako porumeni znači da će bolesnik ozdraviti, ali ako problijedi milost nije uslišena. Nadalje, ima priča koja govori o ženi čija je kćer patila od epilepsije. Žena je na dan Uznesenja Marijina od jutra bila pred oltarom Gospe Sinjske plakala i molila da joj kćer ozdravi. Uplakanu je našao fra Mijo Anušić koji joj je rekao da ide doma jer joj je Gospa uslišila molitve. Uistinu žena kada je došla doma vidjela je da joj je kćer znatno drugačija, a kada je pitala obitelj što se događa oni su rekli da je čudesno ozdravila. Zatim se priča i o Josipu Topiću kojeg je 1911. godine pogodio nesretan slučaj. Na željezničkoj pruzi mu je vlak prešao preko noge. Josip se zavjetovao Gospi Sinjskoj da će u njezinu čast moliti krunicu i da će svake godine hodočastiti u Sinj. Nakon nepunih sedamdeset dana Josip je čudesno prohodao, a njegov doktor se zaklinje da je to Božje djelo jer prirodnim zakonima to nije moguće. U Sinju se vjeruje da je Gospa Sinjska spasila Sinjane od velikog potresa koji se dogodio 2. srpnja 1898. godine. Epicentar je bio u Trilju, a za vrijeme tri udara potresa u crkvi se vodila misa. Fra Petar

⁸⁵ Dragić, 2016.

⁸⁶ Dragić, 2016, 168.

Bačić koji je predvodio misu bio je uvjeren da će se crkva i oltar sručiti na uplakani narod, ali to se nije dogodio. Nakon potresa brojni ljudi su pohodili u crkvu da se zahvale Gospi Sinjskoj što nijedan život nije izgubljen. Čudesna Gospa je pomogla izliječiti i oboljele od groznice, ospica, grlice, upale pluća, bolesti prstiju, ali pomogla je i brojnima u nevolji. Pomogla je Sinju za vrijeme suše u kojem je nakon brojnih molitva uskoro pala kiša, a i kuga koja je napala brojna mjesta zaobišla je Sinj. Posebno potresno svjedočanstvo Mate Laneunića iz Kaštela kojem je 1892. godine sedmogodišnji sin Antun smrtno obolio. Dok je Mate radio u polju saznao je da mu je sin pred smrću, ali dok je došao do doma sin je umro. Obuzet tugom i bespomoćnošću otac je zazvao pomoć Gospe Sinjske i zavjetovao se da će hodočastiti bos u Sinj, a nedugo nakon toga sin je u potpunosti ozdravio.⁸⁷

Iako ja znam da je za Veliku Gospu samo poseban običaj taj da se ide pješke u Sinj gdje se prisustvuje misi u koju je uključena procesija u kojoj se nosi slika Gospe kroz cijeli grad, kod nekih i nije tako. „*Išlo bi se u Sinj, a za ovo područje na Drveniku je glavna proslava za Veliku Gospu, a ko nije iša na Drvenik, uvijek je misa obavezna u Crkvi Gospe od Zdravlja na Orijevici. Kolo je bio obavezno, bez toga ne bi moglo proći, ali nečeg posebnoga nije bilo. Ja znam druga dica rekli bi da im se nikad nisu dali kupati za Veliku Gospu, a kod nas nije bio tako, mi smo se cilo lito mogli kupati.*“⁸⁸

Velika Gospa je na sličan način kao i kod nas obilježavana u Bosni i Hercegovini: „*Pa za Veliku Gospu ti se i dan danas ide pješke do Olova. Odnosno krene se iz Vareša do Gospine Crkve u Olovu, jedno 20km bi se išlo pješke. Ta crkva sv. Gospe je izdržala tri svjetska rata, to ti je najstarija crkva u Bosni. Posebna je crkva jer su ti u Olovu glavne živalje muslimani, i tijekom rata rušile su se i džamije i zgrade i crkve, ma sve samo je ta Crkva opstala. Zato ti se na Veliku Gospu tu dolaze moliti kršćani, muslimani, ma narodi svih vjera. I svatko bi imao nekakav zavjet zašto ide da li za sreću, zdravlje, a mi smo najviše išli za ljubav.*“⁸⁹

3.15. Sveti Ivan

„*24. 6. je Sveti Ivan. Uoči Svetog Ivana običaj je bio da se svaki komšiluk pali vatre (svitnjake) koji se preskaču. Obično bude pet vatri u nizu i svatko ih mora preskočiti tri puta*“⁹⁰

⁸⁷ Dragić, 2016.

⁸⁸ Anđelić, Ljubica, 1958.god; Vinišće, 26.05.2017.god.

⁸⁹ Franjkić, Anica, 1948.god; Kaštel Lukšić, 11.05.2017.god.

⁹⁰ Anđelić, Neda, 1936.god; Vinišće, 28.05.2017.god.

„Isto postoje ta predanja za Svetog Ivu da se ide u Jajce. Ja nisam išla u Jajce, ja sam išla u Kraljevu Sutjesku. Za Svetog Ivu je značajno, kažu pod misom, kad se misa drži ozdravljuje bolesne i da je bilo slučajeva da su mnogi bili izliječeni. Ja sam slušala, koji su išli pričali su mi da samo čuješ vrisku, ciku, ovaj i poslije se smiri, svećenik kaže: „Budite mirni, budite mirni smirit će se ta osoba“. Ne jedna, nego više osoba padaju u trans i poslije toga ozdravljenje.“⁹¹

3.16. Sveta Ana

„Sveta Ana ti je zaštitnica Crkve u Vijaci. Pa ti se na taj dan skupe ljudi iz svih krajeva, koji su otišli u svijet vraćaju se, te svi iz okolnih sela. Onda je na taj dan misa, poslije mise je slavlje pred Crkvom i kolo, te na kraju igranka.“⁹²

3.17. Slava

„Svaka je kuća imala svoga zaštitnika, sv. Petka, sv. Ilija, Moja baka je imala sv. Arhanđela Mihaila, on je bio zaštitnik kuće i taj dan bi se zvao Arandjelov dan. Iznad te slike je bila je čašica s tamjanom. Ona je uvijek tu stajala i palila se samo na Slavu. I onda bi se zvali svi okolo susjedi, prijatelji, rodbina da se proslavi taj svetac, a stol na kojem su bili kolači, hrana i sve bio je okrenut prema ikoni. Od jela bi se peklo meso, slavski kolač i posebno slatka kuhana pšenica u koju su se stavljali orasi.“⁹³

3.18. Sveta Petka

„Vjerovalo se da postoji i sv. Petka te da je ona uvijek obučena u crno i da svaka žena koja šije petkom, prođe iglom kroz njezino tijelo. Pričali su da je puna rana po tijelu. Moja mama je ocu jednom ušila radno odijelo petkom i isti dan su je zvali s posla da je nož iskočio iz mašine i izrezao mu sve noge. Od tada se u našoj kući ne šije petkom.“⁹⁴

3.19. Vasilije Ostroški

„Išli smo jednom mama, ja i još netko u manastir Vasilija Ostroškog. To ti je u jednoj stijeni, treba se puno penjati do tu. I kad dođeš do manastira, uđeš u njega i taj svetac Vasilije

⁹¹ Franjkić, Anica, 1948. god; Kaštel Lukšić, 11.05.2017.god.

⁹² Franjkić, Anica, 1948. god; Kaštel Lukšić, 11.05.2017.god.

⁹³ Mišanović, Igrela, 1973. god; Kaštel Lukšić, 28. 05. 2017. god.

⁹⁴ Mišanović, Igrela, 1973. god; Kaštel Lukšić, 28. 05. 2017. god.

leži u staklenom kovčegu. Vjeruje da je on besmrtni i ja sam gledala njegovo tijelo i sasvim je normalno nakon 300 godina. I gore bi žene u određene dane dovodile bolesnu djecu, djecu u kolicima i nakon molitve djeca bi ustajala na noge išla natrag kući. Gore, ispod manastira ima puno poredanih vunjenih čarapa, ispletjenih koje se obavezno moraju donositi kao poklon, jer se vjeruje da on svaku noć ustaje, obilazi siromašne i bolesne, pomaže im. A sutra dan kad bi došli ti koji se brinu o manastiru, našli bi čarape poderane. Tu dolaze svi i katolici, muslimani i pravoslavci, jer je to jedan fenomen da tijelo nije nakon 300 godina strunilo. Ali baš se teško popeti, jedan dio možeš autom, ali ostalo sve pješke.“⁹⁵

4. Svakodnevni život

„Šta se tiče svakodnevnog života u selu, ljudi su se uglavnom bavili poljoprivredom i ribarstvom. Živjelo se dosta siromašno. Obrađivala se svaka vrtača, krčili su se vinogradi, obrađivale masline, bilo je puno smokava i mednula. Ubralo bi se i po 200 vagona smokava, a danas jedva i dvije tone. Žene su također brale u ljetnim mjesecima kadulju i sušile i prodavale u Trogiru, u Biljanu, to je otkupna stanica. Ribarstvo je bilo dosta razvijeno, bilo je nekoliko plivarica kojom se lovila plava riba, kao što su srdela, inćun, Poslije drugog svjetskog rata ljudi su bili okupljeni u Kolektivu, to je bila kao neka zajednica u kojoj se skupa radilo.“⁹⁶

5. Svadbe

Poznato je da svako selo ima različite običaje za svadbe, neki se običaji poklapaju u svakom mjestu, poput spremanja dote, a neki običaji su posebnost pojedinog mjesta. „Okupljanje je bilo, hvala Bogu kod mlade, a dva tri dana prije bi se spremala dota. Onda bi se dota pakirala u konistre i onda bi njezine prijateljice došle kod nj, pa bi se ta roba slagala, ovisno šta su već imali, najčešće deke, lancune, jastuke, krpe, ručnike Onda kad bi se išlo iz Crkve, išlo bi se prvo kod mlade i uzelo bi se tu dotu, nosile bi je cure na glavi. I onda bi se išlo kroz selo i jedan bi vodiya pir i napivava, to je najčešće bio diver. Na svadbi bi se napivalo na jabuku koje je simboliziralo darivanje mladenaca, to je danas zamijenilo davanje kuverti, a tada nije bilo kuverti. Imala bi se jedna jabuka i onda bi ona išla od jednog do drugoga sa pjesmom: „Oj ti kume Luka, evo ti jabuka, podari mladence“. Onda bi se u jabuku nabadale pare s iglom, ja

⁹⁵ Mišanović, Igrela, 1973. god; Kaštel Lukšić, 28. 05. 2017. god.

⁹⁶ Anđelić, Neda, 1936. god; Vinišće, 28. 05. 2017. god.

mislim. Još se sjećam kad bi svatovi išli kroz selo, onda bi neki stavili granu na put tako da svatovi ne mogu proći, dok ne plate. Ali onda je bilo specifično da su imali tog starog divera koji je piva. On bi se s tim domaćinom koji je postavio granu preko pisme dogovarao. I onda ovisno tko je bio bolji u tom napivavanju, ili bi ih pustili ili bi morali platiti.“⁹⁷

6. Igre

Igre su jedna univerzalna pojava na svijetu. Svaka generacija ima neke svoje igre koje ih obilježavaju. Moju su obilježavale igre lovice, pravljenje pita od blata i lišća, Danas nažalost djeci su igre na kompjuteru i više se uopće ne izlazi igrati vani. „*Mi smo živjeli na predjelu Krčina i bilo nas je ja mislim jedno dvadeset dice, a sad tu ima četiri stanovnika. Imali smo jednu Koprivu, ispod nje smo uvijek svi sidili i stari i mladi, naročito liti. I ko dica smo se uvijek igrali na vatalo i igrali smo skrivača. Sićam se toga kako nas je bilo puno, puno više nego sada, a sad su svi otišli, kuće se prodale, ima par stranaca, I uglavnom smo slušali priče koji su stariji pričali o vješticama, duhovima. Ne sićam se neke posebne priče, ali uvijek je bilo vještica je bila ona, vještica je ova, skupljale su se u Slatinama i tako. Oko Čatrnje je bilo okupljališe mladih, pričalo bi se, pjevalo, svirala gitara, spuštalo niz kamen. A poslije se spuštalo na mul.“⁹⁸*

7. Sprovodi

„*Pokojnik je morao ležati 24h u kući i obitelj ga oplakuje, te da ga vide svi koji žele prije nego ga iznesu. Običaj bi bio da prvo pokojnikove noge idu vani i da se proljeva voda iza njega i baca kamenčić. Onda se iza njega kuća pomete i metla se baci, jer je to bila mrtvačeva metla i svi bi se prozori i vrata otvori da ne ostane pokojnikova duša. A na svakom križanju do groblja kad se nosio pokojnik, stalo bi se da pokojnikova duša odmori, a stare žene su iznosile djecu kad bi sprovod prolazio jer se vjerovalo da ta bolest je ustvari demon koji ode s pokojnikovom dušom. Pokojnici su se sahranjivali s nogama prema istoku. Kad bi se posvećivao grob ovisno šta pokojnik je volio to bi se i ostavljalo, ako je na primjer pušio ostavilo bi se dvije cigare, ako je pio, ostavila bi se rakije.“⁹⁹*

⁹⁷ Anđelić, Ljubica, 1958. god; Vinišće, 26. 05. 2017. god.

⁹⁸ Anđelić, Ljubica, 1958. god; Vinišće, 26. 05. 2017.god.

⁹⁹ Mišanović, Igrala, 1973. god; Kaštel Lukšić, 28. 05. 2017. god.

8. Rječnik

Življe – „Življe ti znači stanovništvo, mislim muslimansko stanovništvo.“¹⁰⁰

Igranka – „A igranka ti je narodno veselje.“¹⁰¹

Prakanatur – „Meni pokojni tata je bio prakanatur, to je u crkvenom odboru i ono kupio lemozinu.“¹⁰²

Bilice - „Bilice su ti one male jabučice.“¹⁰³

Konistre – „To su ti velike košare, konistre ih mi zovemo.“¹⁰⁴

Koprva – „Kopriva, odnosno mi zovemo koprva, a ustvari to je pelegrinka, koštela.“¹⁰⁵

Čegrtaljke – „Čegrtaljke to vrtilo bi se i to bi klapalo, klapalica i danas se to ima kupiti za svetoga Duju.“¹⁰⁶

Kandilo – „To ti je staklena posuda u željeznom postolju, koja visi na tri željezna lanca.“¹⁰⁷

¹⁰⁰ Franjkić, Anica, 1948.god; Kaštel Lukšić, 11.05.2017.god.

¹⁰¹ Franjkić, Anica, 1948.god; Kaštel Lukšić, 11.05.2017.god.

¹⁰² Franjkić, Anica, 1948.god; Kaštel Lukšić, 11.05.2017.god.

¹⁰³ Anđelić, Ljubica, 1958.god; Vinišće, 26. 05. 2017.god.

¹⁰⁴ Anđelić, Ljubica, 1958.god; Vinišće, 26. 05. 2017.god.

¹⁰⁵ Anđelić, Ljubica, 1958.god; Vinišće, 26. 05. 2017.god.

¹⁰⁶ Anđelić, Ljubica, 1958.god; Vinišće, 26. 05. 2017.god.

¹⁰⁷ Mišanović, Igrela, 1973.god; Kaštel Lukšić, 28. 05. 2017.god.

9. Zaključak

Na kraju se može reći da se od mjesta do mjesta običaji i narodna vjerovanja razlikuju, štoviše sve se to mijenja iz generacije u generaciju. Tako se neki običaji mijenjaju, neki dobivaju drugu svrhu (bit Božića je sve više u poklonima, a ne dobrim dijelima), a neki bivaju u potpunosti zaboravljeni. Običaji koji ostaju ili koji se prilagođavaju suvremenom društvu u podlozi imaju isto „teoriju“ koja je uglavnom vjerskog porijekla. Tako su brojna vjerovanja i brojni običaji nastali upravo iz štovanja neke religijske ličnosti bilo da je to Isus, Bog ili pak neki svetac. Sva ova tradicija spada u usmenu književnost čija se važnost u odnosu na pisanu književnost nažalost umanjuje. Međutim treba biti svjestan da se čovjek „izgradio“ na usmenoj književnosti, ali ne zanemarujući pisanu, jer ako se neki običaj izgubio u narodu važno je da ostane barem zapisan na papiru jer i oni koji bivaju zaboravljeni s vremenom važni za stvaranje narodnih vjerovanja te su jednom bili vrlo važni za narod koji ih je stvorio i poštivao.

Literatura

1. Asturić, Marina (2018). Advent u bročanskoj-stonskoj tradicijskoj kulturi. *Ethnologica Dalmatica* 25 (1). Split. str. 97-117.
2. Braica, Silvio. (2004). *Božićni običaji*. *Ethnologica Dalmatica*, Split, str. 5-26.
3. Čapo-Žmegač, Jasna (1997). *Hrvatski uskrсни običaji, Korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Golden marketing, Zagreb.
4. Dragić, Helena (2017). *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. *Croatica et Slavica Iadertina*, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar. 235.-252.
5. Dragić, Marko (2019). *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini*, *Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu 54 (1). Split, 59-81.
6. Dragić, Marko (2018 a). *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*, *Ethnologica Dalmatica* 25 (1), Etnografski muzej Split, 37-66.
7. Dragić, Marko (2018 b). *Povijesne i etnološke predaje iz Otoka Sinjskoga*. *Tragovi tradicije, znakovi kulture (Zbornik u čast Stipi Botici)*. Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska. Zagreb, 283.-297.
8. Dragić, Marko (2018 c). *Vile u tradicijskim pričama šibenskoga zaleđa*, *Suvremena pitanja, časopis za prosvjetu i kulturu*, XIII, 25, Mostar 132-151.
9. Dragić, Marko (2017). *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
10. Dragić, Marko (2016). *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, *Croatica et Slavica Iadertina* 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 153-177.
11. Dragić, Marko (2015 a). *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, *Godišnjak Titius*, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 155-183.
12. Dragić, Marko (2015 b). *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, *Croatica et Slavica Iadertina*, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 399-435.

13. Dragić, Marko (2015 c). *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, str. 303-323.
14. Dragić, Marko (2015 d). *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 5-42.
15. Dragić, Marko (2014). *Općedruštveni značaj usmene književnosti*, Zbornik radova Utjecaj hrvatske usmene tradicije u suvremenoj književnosti za djecu i mlade, Gradska knjižnica Marka Marulića Split, Split. 16-25.
16. Dragić, Marko (2013). *Mitski svijet Zagore u kontekstu europske mitologije*, Kultovi, mitovi i vjerovanja u Zagori: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 14. prosinca 2012. u Unešiću, Split: Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu; Split: Kulturni sabor Zagore; Šibenik: Veleučilište u Šibeniku. 195-227.
17. Dragić, Marko (2010). *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4), Split, 467-488.
18. Dragić, Marko (2008 a). *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 67-91.
19. Dragić, Marko (2008 b). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split.
20. Dragić, Marko (2008 c). *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*. Crkva u svijetu, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu 43 (3). Split 414-440.
21. Jurilj, Zorica (2018). *Korizma i Uskrs u hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. Ethnologica Dalmatica 25 (1). Split. str. 5-35.
22. Kekez, Josip (1986). *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboľjšano izdanje, Globus, Zagreb.
23. Kelava, Josipa (2017). *Badnjica u kulturnoj baštini posušškoga kraja*. Ethnologica Dalmatica 24 (1). Split. 5-21.
24. *Narodne lirske pjesme*, priredio Olinko Delorko, PSHK, knjiga 23, Zora, MH, Zagreb, 1963.

25. Pažin, Zvonko (2000). *Milostinja, molitva, post. Liturgijski sadržaji Pepelnice kao početak korizme*. Bogoslovska smotra, 70 (3-4), 811-827.
26. *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 1, napisale Maja Bošković – Stulli i Divna Zečević, Liber, Mladost, Zagreb, 1978.
27. Rihtman-Auguštin, Dunja (1991). *Božićni običaji i pučka pobožnost*. Etnološka tribina, 21 (14), 9-15.
28. Trošelj, Mirjana (2011). *Mitske predaje i legende južnovelebitskog Podgorja*. Studia Mythologica slavica, XIV, 345-370.
29. Vekić, Denis (2016). *Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje*. Croatica et Slavica Iadertina, 12/1 (12.), 199-230.
30. *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*, priredio Josip Kekez, SHK, MH, Zagreb 1996.
31. *Usmene pripovijetke i predaje*, priredila Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997.

Sažetak

U ovom završnom radu pokušala se prikazati teorijska podloga narodnih običaja i narodnih vjerovanja te važnost usmene književnosti za očuvanje naroda jer narod ne postoji bez tradicije i običaja. Tako se u radu prvotno objašnjava sama usmena književnost, a zatim se prelazi na objašnjavanje blagdana, svetaca, običaja, svakodnevnog života i različitih predaja koji se slave i koji su zastupljeni u našem narodu. Također se prikazuje i jedan dio pravoslavnih narodnih vjerovanja i običaja čime se pokazuje da je i njihova vjera slična kršćanskoj, odnosno da se slavljenje blagdana ne razlikuje puno. Osim „teorijskog“ objašnjavanja običaja, blagdana i narodnih vjerovanja u radu se prikazuju i izjave kazivača različitog godišta koji opisuju običaje i narodna vjerovanja, ali i svakodnevne životne situacije karakteristične za njihovo djetinjstvo te svjedočenja o demonološkim predajama. Upravo ti opisi su bitni da se uvidi kako su običaji različiti od mjesta do mjesta te kako je usmena književnost važna za prenošenje tradicije iz generacije u generaciju i za očuvanje narodnog identiteta.

Ključne riječi: narodna vjerovanja, običaji, blagdani, tradicija, usmena književnost

Contemporary ethnography of oral literature and church-folk heritage

Abstract

In this final paper, the theoretical background of folk customs, folk beliefs and the importance of oral literature for the preservation of peoples were attempted to be displayed because the people don't exist without traditions or customs. So, the finale paper firstly explains the oral literature itself, and then goes on to explain the holidays, saints, customs, everyday life, and various traditions that are celebrated and represented in life of our pupils. There is also a section of Orthodox religious beliefs and customs that shows that their faith is like Christianity and that celebration of holidays isn't so different. In addition to the "theoretical" explanation of customs, feasts and religious beliefs, the paper also presents statements of people of different ages in which they are describing customs and folk beliefs, as well as everyday life situations characteristic of their childhood and testimonies of demonological teachings. These descriptions are essential to see how customs are different from place to place and how oral literature is important for transferring tradition from generation to generation and for preserving national identity.

Key words: folk beliefs, customs, holidays, tradition, oral literature

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja **Marija Jakić**, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce **Hrvatskog jezika i književnosti i Pedagogije**, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 5.07.2019.god.

Potpis

Marija Jakić

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja **Marija Jakić**, kao autor/ica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom **Suvremena etnografija usmenoknjiževne i crkveno-pučke baštine**

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 5.07.2019.god.

Potpis

